

משרד החינוך התרבות והספורט
האגף לתרבות תורנית

מדי חודש בחודשו

עורך: אריה וינברגר

גיליון 153 - שבט התשס"ד

חברי המערכת: הרב אליהו אביעד, הרב אריה וינברגר, ד"ר אריה סטריקובסקי, יפעת סלע,

שמעון עזר, ד"ר עמנואל בן נאה, שמחה סיאני, חנה תובל

סדר וגרפיקה: שושנה שחר

עיצוב עטיפה: רעות גריידי - "סטודיו שחר שושנה"

הדפסה: "סקורפיו"

הוצאה לאור: מחלקת הפרסומים, משרד החינוך התרבות והספורט

כתובת למכתבים: הרב אריה וינברגר, האגף לתרבות תורנית, משרד החינוך התרבות והספורט

רח' כנפי נשרים 22, ירושלים 95464

אתר האינטרנט של האגף לתרבות תורנית : www.education.gov.il/toranit

© כל הזכויות שמורות

נא לשמור על קדושת הגיליון

ירושלים, התשס"ד

תוכן העניינים

5	תאריכים ומאורעות לחודש שבת
14	חידון אתרי מורשת תנ"ך העם והארץ מס' 24
17	חומר עיוני למדריכה - פרפראות לט"ו בשבט
	דינים
19	א. מנהגי עדות בט"ו בשבט
20	ב. מנהגי שבת שירה
21	פסיפס קהילות ישראל - מהחידקל לירדן - יהדות בבל - חלק ב'
25	לוח המודעות מס' 135 - תשבץ האדם והעץ
27	פעולות
27	א. הלוח העברי
31	ב. ט"ו בשבט
39	ג. פרשת השבוע
43	אירועים לציון שנת היובל ליד ושם
44	חומר עזר לט"ו בשבט
46	פתרונות לתשבץ האדם והעץ



תאריכים ומאורעות בחודש שבט



(אירועים ואתרים)

שבט - שנשמע בשורות טובות.

שמו של החודש בא מלשון שבט - מכה - שהשטפונות שוטפים וחובטים בזעף.

שבט הוא החודש האחד עשר למניין החודשים מניסן ואילו בספירה הרגילה כשאנו מונים מתשרי הרי הוא החודש החמישי.

מזל החודש: מזל דלי. על שום ריבוי הגשמים. הקדמונים ציירוהו כחמור נושא שני דליים, שבהם משקים את השדות. במסורת היהודית הוא נקרא כך על שם הכתוב "יזל מים מדליו" (במדבר כד, ז).

על פי "כל חג ומועד", ד"ר דב הרמן

אירועים

א' בשבט תשנ"א (25.1.1991) - התחיל מבצע "סופה במדבר" - מלחמת המפרץ.

לאחר פלישת עיראק לכווית וסירובה להיענות לתביעת ארצות הברית ומדינות המערב לסגת ממנה, הן יצאו נגדה במלחמה שכונתה "מלחמת המפרץ". במהלך המלחמה בין עיראק למדינות המערב בראשות ארצות הברית, שיגר שליט עיראק, הנשיא סאדם חוסיין, שלושים ותשעה טילי "סקאד" לעבר ישראל, וכן עשרות טילים לעבר סעודיה. ישראל הבליגה ולא הגיבה על ההתקפה. ההתקפות גרמו לנזקי רכוש כבדים. מסכות גז סופקו לתושבי ישראל מחשש להתקפה כימית או ביולוגית. ניתנה הוראה להיכנס לחדרים אטומים בכל פעם ששוגרו טילים מעיראק.

בשנת תשס"ג (2003) כשהתברר שכוחות הקואליציה של ארצות הברית ואנגליה מתכוונים לפלוש לעיראק, שוב הוכנו חדרים אטומים ומסכות אב"כ לשעת חירום, אולם לא הזדקקו להם.

ההצלחה של צבאות ארצות הברית ואנגליה הייתה מעל המשוער. הם הצליחו למגר את שלטונו של סאדם חוסיין ואף הצליחו ללכוד אותו.

בשעה שהדברים נכתבים, מוקדם לדעת אם לכידתו תסייע בתכניות של חברי הקואליציה להשליט סדר ולשקם את עיראק או תגרה את תומכיו של סאדם ללחום עבור כבודו של ה"אליל" שנפל.

ליתר פרטים ניתן להיעזר בסרטי הוידאו הבאים המצויים במרפ"ד התורני:

- 297 - נסקאד (נהורה)
- 931 - נחש צפע (טלוויזיה כללית)

ה' בשבט תש"ח (1948) - פרשת הל"ה - מחלקת ההר שנפלו בדרך לגוש עציון.

ב-14 בינואר הותקף גוש עציון על ידי כ-2,000 ערבים בראשותו של עבדול קאדר אל חוסייני, שהיו חמושים היטב ונלהבים אך לא היו מאורגנים כראוי. בגלל מצבו הקשה של הגוש, הוחלט באותו לילה לשלוח תגבורת לגוש.

שלוש משימות עמדו בפני התגבורת הזאת:

א. להביא ליישובי הגוש תחמושת, חומרי נפץ, סיוע רפואי וציוד קשר.

ב. להעלות את המורל של האנשים בארבעת יישובי הגוש.

ג. לפגוע בתחבורה הערבית מבית-לחם לחברון.

כיוון שכביש ירושלים-בית-לחם היה חסום, הוחלט שמחלקת ההר תצא למשימתה ברגל. רוב אנשי המחלקה לא הכירו זה את זה, אך כולם היו בעלי ניסיון צבאי, מאומנים לזמנם במסגרת האילוצים של אותם ימים. מפקד המחלקה, דני מס, היה סמג"ד. במחלקה היו 8 מפקדי כיתות, ארבעה סיירים ושני חובשים.

המחלקה, שמנתה 40 לוחמים, יצאה בפעם הראשונה משכונת בית וגן בירושלים וחזרה על עקבותיה בשל תנאי הניווט וההליכה שנמשכה אל שעות אור יום.

40 אנשי המחלקה יצאו בשנית בשעה 11 בלילה למחרת, הפעם מהר טוב, במסלול שאורכו 25 ק"מ.

שתי סברות הועלו לגבי התגלותם: אחת אומרת, שנתקלו בדרכם בוואדי ברועה ערבי זקן ובמקום להרוג אותו, הניחו לו ללכת והוא זה שהזעיק את הכפריים. הערבי הזקן, או מקוששות עצים שהיו בסביבה, הזעיקו את איברהים אבו דיה ואנשיו מכפר צוריף, והם יצאו להתקיף את מחלקת ההר באתר שנקרא דהר אל חג'ה, הלוא היא גבעת הקרב. הקרב עם מחלקת ההר זכור גם בפי הערבים כקרב קשה מאוד. לפי הסברה השנייה, הבריטים הלשינו לערבים והערבים עקבו אחרי הל"ה מהר טוב והניחו מחסומים שאילצו אותם להגיע לוואדי שבין הכפרים צוריף וג'בע. הל"ה מצאו את מותם בגבעת הקרב במרחק של 5 ק"מ מגוש עציון.

המיש דוגן, קצין בריטי ממשטרת חברון, גילה את גופותיהם בעקבות הודעת הכפריים והעבירן לגוש עציון, שם נקברו בראשונה. לימים הועברו הגופות לחלקת הקבר בהר הרצל.

הם נלחמו ונפלו עד האחרון שבהם. דוד בן-גוריון הכתיר את הפרשה בשם: "האפוס הגדול

ונורא ההוד של היהודים"; לאורו חינכו דורות של לוחמים ועוד יתחנכו דורות שיבואו. שירו של חיים גורי "הנה מוטלות גופותינו", שנכתב למחרת הקרב, פותח כמעט כל עצרת זיכרון.

דוד בן גוריון ציטט ביומנו בפרק על גוש עציון במלחמתו את עדותו של שיח' ערבי מהנגב: "...עם בוקר ראו יהודים ליד צוריק, זה היה לאחר מה שאירע בכפר עציון. הבהלה לאחר המפלה בכפר עציון היתה רבה ומאות רבות נזעקו להילחם ביהודים. ירו בהם מכל הצדדים והם השיבו אש עד אשר אזלה תחמושתם. האחרון שנשאר בחיים והוא פצוע, זרק בתוקפיו רימון. לאחר שאזלה התחמושת מידיו עוד זרק בהם אבן ואז הרגוהו. את זה סיפר אחד שנפצע מהרימון ורסיסי ברזל חדרו לרגלו ונותר בבית-חולים בבאר-שבע. הוא סיים את דבריו ואמר: 'מי שנגזר עליו למות, לו לפחות יזכה למוות כשם שמתו גיבורי חיל אלה'. קרב גבורה זה הפך לאחד מסמלי מלחמת הקוממיות כולה בעיני היהודים ואף בעיני הערבים, שהערצתם נתונה עד היום ללוחמים נועזים אלה." וביום 27.3.58 כתב ראש הממשלה, דוד בן גוריון, למשפחות הנופלים את הדברים הבאים:

"ידעתי כי ביום הזה תהיה שמחתכם מהולה ב'גון ובאבל; כאב השכול על אובדן יקיריכם לא נפתח וביום הזיכרון ישתתף כל בית ישראל באבלכם בידעו כי בכוס היגונים שלכם נעצבו פנינו - נפש יקרות, אשר י'הי'קו בתולדותינו לעולם ועד. הבנים שהלכו בהתלהבות צנועה לעקדת המולדת וחרפו נפשם למות ללא חת - י'חנכו הדורות הבאים במופת גבורתם, ובספר החיים הנצחי של עמנו י'חרת שמם ושם הוריהם באותיות אהבה יקר וגאוה. אשרי העם שנולדו לו בנים כאלה, ואשרי ההורים שגידלו אותם לנאמנות ללא גבול לביטחון מולדתם. שאו ברכה ביום זיכרון זה, תודת העם וברכתו".

י"ג בשבט תשס"ג (2003) - החללית "קולומביה" המריאה לחלל כשעל סיפונה עם שאר האסטרונאוטים, אלוף משנה אילן רמון ז"ל, האסטרונאוט הישראלי הראשון.

המראתו לחלל של אל"מ אילן רמון ז"ל לוותה במסע מתוקשר היטב, האסטרונאוט הישראלי הראשון הצליח לתפוס כותרות מרכזיות אפילו בימים של ערב בחירות. כדור האש שנסק אל החלל ב-16 בינואר ולקח עימו את אילן רמון בחליפת לחץ כתומה, הדליק ניצוץ של גאווה ישראלית בלבנו. ידענו שהוא יצליח, ללא ספק. מרגע שנראה אילן רמון בבגדים רגילים, יושב במעבורת ליד המכשירים המוזרים ומתעסק עם המבחנות, חזרנו לעסוק בענייני בחירות וממשלות. ההמראה עברה בשלום, כמוה גם שישה-עשר ימי המסע בהם הקיף אותנו רמון 16 פעמים ביום. אבל הטרגדיה של משימה STS107 קרתה בסוף, דקות לפני הנחיתה חזרה.

בנאס"א הדגישו שגם אם היו יודעים על הנזק ועל העובדה שהוא רב מהמשוער



ומסכן את הנחיתה, גם אז לא ניתן היה לעשות דבר בחלל. האפשרות היחידה היתה לשלוח מעבורת אחרת, כשעל סיפונה רק שני אנשי צוות, כדי להחזיר את שבעת אנשי צוותה של קולומביה לכדור הארץ. אולם אפשרות זו היתה קלושה, משום שנדרש זמן רב לשם הכנת מעבורת לשיגור. גם אם המעבורת אטלנטיס, שהיתה אמורה להמריא במרס למשימה שגרתית, היתה "מוקפצת" לשיגור מיידי, התהליך היה אורך שבוע, ואילו מלאי האספקה והחמצן על סיפון

הקולומביה היה בשלב זה של המשימה מספיק לארבעה ימים נוספים בלבד.

ההסכמה האמריקאית לשילובו של אסטרונאוט ישראלי מהווה הכרה של ממשלת ארה"ב ביכולת של ישראל לשגר אדם מתאים לטיסה כזאת, וגם הכרה במדע הישראלי שיכול לספק ניסוי מעניין ובעל חשיבות שהאסטרונאוט הישראלי ינהל אותו כשהוא נמצא בחללית.

טייסי החלל של קולומביה היו אמורים לבצע כ-100 ניסויים בחלל. במשך ארבע שנים התאמן צוות החללית ודימה את ביצוע כל הניסויים במטרה למנוע תקלה. אילן רמון ז"ל היה אחראי לתחזוקה וההפעלה של המכשירים בחללית בזכות עברו ומיומנותו הרבה כאחראי על אמצעי לחימה של חיל האוויר.

אל"מ אילן רמון צילם תופעה מאוד מיוחדת של אורות שבאים בגבהים גדולים מעל הסערות המתחוללות בעננים. הצילומים שלו פיענחו את סוד הווצרותם של אורות אלה. לעניין זה יש חשיבות גדולה להכרת האטמוספירה בכלל, העננות והגשמים. הוא שלח את הצילומים האלה למדענים של אוניברסיטת תל-אביב מיד לאחר שתיעד אותם, כך שהניסוי הצליח.

הוא תיעד סופה שבאה ממדבר סהרה באפריקה אל הים התיכון. הוא ערך צילומים בזה אחר זה בגלים שונים, בתיאום עם מדעני אוניברסיטת תל-אביב שמדדו את הנתונים בתוך סופות האבק. גם אילן רמון ז"ל וגם המדענים היו מרוצים מאוד מהתוצאות.

הטרגדיה הקשה של המסע תישאר חקוקה בזיכרון הלאומי.

בטיסתו אילן רמון ז"ל הצליח, מעל ומעבר, לאחד את כלל ישראל - הן בפעלו בחלל והן באישיותו. הוא ראה בשליחותו לחלל דרך לייצג את כל היהודים באשר הם.

תקופת האימונים וההבנה כי הוא הולך להגיע לחלל, קירבו אותו ליהדות. הוא הצהיר שיאכל בחלל רק אוכל כשר. ובמהלך השנים הוזמן רמון לבקר בקהילות יהודים רבות.

אך למעלה מזה, בנשמתו המיוחדת והגדולה תפס באופן מופלא את מעייני יניקתו, כבן לעם עתיק יומין. מכוח תפיסתו נטל עמו לחללו של עולם מזון כשר, גביע לקידוש, ספר תורה זעיר ועוד סמלי ישראל.

כששמענו אותו אומר: "כמה ירושלים וארץ-ישראל יפים מלמעלה", אהבנו את הצניעות והתום, אבל על עומק אמונתו שמענו רק אחרי מותו מהרב של יוסטון שסיפר על בקשתו, להשמיע טרם הטיסה את הפסוק "השמע עם קול אלוקים מדבר מתוך האש כאשר שמעת אתה ויחיי", והדברים מצמררים - אסטרונואוט יהודי המתבונן ביקום מלמעלה ורואה כדור חמה, צופה בו-זמנית בהוריו ששרדו את אש השואה (כותב לאביו "אני גאה להיות בנך") וחש שהוא שומע קול אלוקים מתוך האש אשר על כן באילן התקיים "נפתחו השמים ואראה מראות אלוקים".

ציורו של הנער פטר גינז מגטו טרזין שאילן רמון לקח עמו לחלל

פטר גינז, נער בן 14, יליד העיר פראג, נכלא במלחמת העולם השנייה בין חומות גטו



טרזין שבצ'כיה. בתקופה בה שהה בגטו יצר פטר סדרת ציורים רחבת היקף, אשר חלק ממנה מוקדש לחלומותיו. חלומותיו של נער, המבקש לעוף בעזרת הדמיון למחוזות רחוקים, אל מעבר לחומות הגטו הסובבות אותו. וכך, מבעד לפסגות ההרים המושלגים, מופיע בציור כדור הארץ, העולם הגדול, אליו מבקש הנער להגיע. ב-1944 ניספה פטר גינז באושוויץ.

58 שנים אחר כך, המריא האסטרונואוט הישראלי הראשון לעבר החלל והגשים את חלומו של אותו נער יהודי - לפרוץ את גבולות המציאות ולהגיע אל הדמיון הפרוע ביותר. "הגעתה הפיסית של היצירה אל החלל, עליו חלם פטר, הם התגלמות מאוייו של נער יהודי", אומרת יהודית שך-דר, אוצרת בכירה במוזיאון האמנות

של "יד ושם". "חלום של נער אחד, שאינו אלא סמל לכישרון היהודי שאבד לנו בשואה, במסעו של אסטרונואוט אחד, שאינו אלא סמל תקומתנו".

סיפור ספר התורה שלקח עמו לחלל אילן רמון ז"ל



אילן רמון מציג במעבורת "קולומביה"
את ספר התורה הזעיר שניצל בשואה

ילד קטן במחנה ההשמדה ברגן-בלזן קיבל מהרב של אמסטרדם, שלימד אותו לבר מצווה, ספר תורה קטן. הילד זכה לקרוא בספר זה בבר-המצווה שלו. הילד יוסף יהויכין (יויה), שרד את השואה, עלה ארצה ונלחם במלחמות ישראל ונתמנה להיות פרופסור באוניברסיטת תל-אביב וחוקר ראשי בניסויים של ישראל בחלל.

על הספר התורה סיפר אילן רמון: "זה מייצג יותר מכל את היכולת של העם היהודי לשרוד למרות כל דבר בתקופות נוראיות, להגיע מימים של שחור משחור לימים של תקווה".

ט"ו בשבט - ראש השנה לאילנות - שבת פרשת בשלח.

לעם ישראל חגים רבים, עצרות וימי זכרון. גם כמה ראשי שנים יש לו. המשנה מקנה חשיבות רבה לאילנות עד שקבעה להם שני ראשי שנים, הראשון באחד בתשרי - ראש השנה לנטיעה, והשני בט"ו בשבט - ראש השנה לאילן.

משמעותו של ראש השנה לאילן היתה בעצם היותו כ"יום קובע" המבדיל בין שנה לחברתה. בזמן המקדש העלו בני ישראל תרומות ומעשרות לכוהנים וללוויים, היה זה מעין מס שחויבו בו ועל כן היה צורך לקבוע מתי מסתיימת שנת המס ומתי מתחילה שנת מס חדשה.

אף על פי שט"ו בשבט אינו המועד המתאים ביותר לנטיעות, קבעו המורים בשנת תרס"ח-1908 את החג כחג הנטיעות. כל זאת, כדי להכות שורשים בארץ ברוח מורשת ישראל. בשוב ישראל להתיישב בארץ, נערכו נטיעות. הנטיעות היו סמל להתיישבות קבע ולהיאחזות בארץ.

בראשית ההתיישבות ניטעו אקליפטוסים למאבק בקדחת ולייבוש הביצות, ברושים ודקלים - לסימון שבילים ולנוי ולהגנת עצי פרי מפני רוחות, ואורנים - לצל וליופי בהרים. כיום נוטעים עצי חורש טבעי, אלון, אלה ועוד.

וכך כל שנה - ניטעו נטיעות חדשות להעמקת שורש בארץ ישראל המתחדשת בלבוש ירוק.

החג המיוחד לאילנות מדגיש ביתר שאת את הצורך לשמור על הטבע ועל איכות החיים והסביבה שלנו, על החי, על הצומח, על האוויר הצח, על השקט והשלווה. ט"ו בשבט מהווה הזדמנות חגיגית להגביר את הרגישות לעצים, לצמחים ולטבע בכלל.

בעריכת סדר ט"ו בשבט אנו מבקשים לחדש מנהג שנהגו בו המקובלים בצפת, תלמידי וחבריו של האר"י (רי' יצחק לוריא). למנהג זה קראו "תיקון". ומהו תיקון ט"ו בשבט? זהו עיסוק בלימוד, באכילה ובהנאה של פירות שנשתבחה בהם ארץ ישראל, והם "מעשי ידיו להתפאר" של הבורא.

המקובלים, בדרכם המיוחדת, חתרו להגיע באמצעות סמלים מהמציאות אל משהו מעל ומעבר למציאות, אל עולמות נשגבים, אל מרחבים אלוהיים. הפירות שאכלו בסדר ט"ו בשבט סימלו עולמות אלו: עולם העשייה, עולם היצירה ועולם הבריאה.

בעריכת סדר ט"ו בשבט ביקשו לבטא גם את אהבתם לארץ ישראל, את רצונם להכירה ואת שאיפתם לשמור עליה.

כמנהג סדר פסח נוהגים לשתות ארבע כוסות לכבודה. ארבע הכוסות, כדרכם של המקובלים, מסמלות את ארבע עונות השנה. ככל שהיין מאדים בכוסות, כך חולפות העונות מן הסתו והחורף הקרירים אל האביב והקיץ החמימים.

על פי ט"ו בשבט, החברה למתנ"סים

כ"ט בשבט תשס"ד - פרשת משפטים "שבת פרשת שקלים" - הפרשה הראשונה שבארבע

הפרשיות. שם כולל לארבע שבתות מיוחדות בשנה. שתיים מהן לפני פורים ושתיים לפני פסח. בכל אחת מן השבתות הללו קוראים בתורה בפרשת השבוע הרגילה, ולמפטיר מוציאים ספר תורה נוסף וקוראים בו מעניינה של הפרשה.

הפרשיות הן: (א) פרשת שקלים (ב) פרשת זכור (ג) פרשת פרה (ד) פרשת החודש.

כשחל ראש חודש בהתחלת השבוע קוראים בשבת שלפני ראש חודש "מפטיר" את הפרשה "כי תישא את ראש בני-ישראל" (שמות ל'), עד "לכפר על נפשותיכם", כי בזכות המקדש היו משמיעים באחד באדר על השקלים: כל אחד מבני ישראל שמלאו לו עשרים שנה, צריך היה לתרום מדי שנה בשנה לצורך קרבנות הציבור.

בימינו נוהגים אנו לתרום שלושה מטבעות כסף, זכר למצוות מחצית השקל. את המטבעות

הללו תורמים לקופות של צדקה, המצויות בבית-הכנסת, מיד אחרי-הצהריים או במוצאי תענית אסתר, דהיינו, בליל פורים לפני קריאת המגילה.

אגב, תרומת מחצית השקל, שהועלתה על-ידי אבותינו במדבר נועדה לא רק למלא את קופת המשכן - אלא שימשה מטרה נוספת: בדרך זו נערך מפקד העם. על-פי מספר המטבעות ידעו כמה בוגרים בני עשרים ומעלה, יוצאי צבא מצויים בעם.

כידוע, קיים איסור לספור בני אדם לגולגלותם. הסיבה העיקרית לאיסור הספירה נעוצה ברעיון האומר, שערכו של עם ישראל אינו נמדד בכמויות - כי אם באיכויות. כיום, כאשר רוצים לספור את הנוכחים בחדר כדי לדעת, למשל, אם יש מניין לתפילה, רגילים להשתמש בפסוק שגור בן עשר מילים, למשל: "הושיעה את עמך וברך את נחלתך ורעם ונשאם עד-עולם" (תהלים כח:ט).

אתרים

המכון ללימודי קידוש החודש.

בתשרי תש"ס הוקם בס"ד המכון ללימודי קידוש החודש ע"ש דרייזין בישיבת כרם ביבנה.

המכון בא לתת מענה להתעניינות הגוברת של הציבור בענייני הלוח העברי, קידוש החודש, עיבור השנה, הזמן והאסטרונומיה ביהדות.

מטרת המכון ללמד נושאים אלו בקרב שכבות נרחבות של הציבור תוך מתן הכלים הנחוצים להבנת הנושאים המתמטיים והאסטרונומיים. המכון מפעיל תוכניות לימוד למגוון גילאים, בהן נעשה שימוש באמצעי המחשה מתקדמים הכוללים דגמים אסטרונומיים, מצגות מולטימדיה והדמיות תלת ממדיות.

מנהל את המכון שי ואלטר, תלמיד ישיבת כרם ביבנה, ולצידו פועלת קבוצה של רבנים ומומחים מרחבי הארץ.

פעילות המכון מתמקדת במספר תחומים:

- **תערוכת קידוש החודש** פועלת בישיבת כרם ביבנה. התערוכה מיועדת למוסדות חינוך וקבוצות מאורגנות. בתערוכה, תמונות מפות ודגמים אסטרונומיים, וכן מצגות מולטימדיה. כל אלו ממחישים את מצוות קידוש החודש, הלוח העברי והאסטרונומיה בעם ישראל.

- **הרצאות והפעלות ניידות לרחבי הארץ** המכון ערוך לפעול גם כמדרשה ניידת ברחבי הארץ. למכון מגוון של הרצאות והפעלות בתחומים מגוונים הקשורים ללוח העברי וקידוש החודש.

התערוכה וההרצאות מותאמות לכל הגילאים החל מכיתה ג' ועד קשישים. עשרות רבות של קבוצות נטלו חלק בפעילויות אלו.

- **תוכנית לימודים מעמיקה** מתקיימת בישיבת כרם ביבנה. בתוכנית, לימוד רציף של כל נושאי קידוש החודש והזמנים בהלכה. בשנה מתקיימים 2 מחזורי לימוד, האחד בחורף והשני בקיץ, המפגשים מתקיימים פעם בשבוע ונמשכים 3 שעות. עד כה הסתיימו 8 מחזורי לימוד, ועתה נמצא המחזור התשיעי בעיצומו.
- **ימי עיון.** המכון עורך מדי פעם כנסים גדולים לציבור הרחב. בתוכנית הלימודים בכנסים מרצים רבנים ומומחים בעלי שם בתחומים אלו.
- **הוצאת ספרים.** המכון הוציא עד כה 3 פרסומים: "חיבור חכמת העיבור" - חוברת לימוד פשוטה על חשבונות הלוח העברי, ושני קבצי מאמרים "יודעי בינה" ו"יד יצחק", הכוללים מאמרים של מיטב העוסקים בתחום זה.
- **אתר אינטרנט.** למכון אתר אינטרנט המכיל מאמרים, תמונות (הכוללות גם את צורת הירח בחודש), קישורים, ורשימה ביבליוגרפית של ספרים למעוניינים ללמוד את הנושא. באתר זה גם מדור "חוקות שמים" לזכר אילן רמון ז"ל - בו אוסף תשובות הלכתיות ומאמרים על תורה ומצוות בחלל. כתובת האתר www.kby.org/ikhs.
- **סיוע טלפוני לפונים.** המכון מגיש סיוע טלפוני ותשובות לשאלות למתעניינים בתחומי הלוח העברי וקידוש החודש. מס' הטלפון של המכון 08-8566560.

מופעי הירח שבט ה'תשס"ז						
ראשון	שני	שלישי	רביעי	חמישי	שישי	שבת
א	ב	ג	ד	ה	ו	ז
13 %	21 %	30 %	39 %	49 %	58 %	67 %
ט	י	יא	יב	יג	יד	טו
76 %	83 %	90 %	95 %	98 %	100 %	99 %
טז	יז	יח	יט	כ	כא	כב
97 %	92 %	85 %	77 %	67 %	56 %	44 %
כג	כד	כה	כו	כז	כח	כט
33 %	23 %	14 %	7 %	2 %	0 %	1 %
ל						
4 %						

מופעי הירח מדי יום בחודש שבט נכון לחצות הלילה (לפי שעון ישראל)

המספר באחוזים הוא גודל החלק המואר של הירח

חידון אתרי מורשת תנ"ך העם והארץ מס' 24



ד"ר עמנואל בן-נאה

נא לזהות את האישים והאתרים הקשורים, ישירות או בעקיפין, לחודש שבט המרומזים בכל השאלות/החידות הבאות. לכתוב משפט או שניים על חשיבותם ולשלוח למערכת עד סוף חודש שבט. המצליח לפתור 7 מתוך 8 החידות.



1 "היו זמנים שבהם שרנו:

כך הולכים השותלים

רון בלב

ואת ביד

מן העיר ומן הכפר

בטו טו טו טו

בטו בשבט."

נהמהם נא את השיר ואגב כך שאול נשאל לפי סדר שורות השיר: סמוך אני לגבול מדינת הארזים, נולדתי בשנות השבעים, לדור שני של אנשי מושבים, לי שכנה ושמה שומרה.

2 ועוד שאלה באותה שורה:

אם קודמי בצפון - אני בדרום, שכנתי - פלשתית בעבר,

ובהווה - עברית, מתיישבי באו גם הם מדרום, וכך מימשנו קודמי ואני, עורי צפון - ובואי תימן.

3 נדלג נא לשורה השנייה.

תחילתי בעולים מהארץ שכבר הזכרנו, אבל הם עזבוני לאנחות ויבואו תחתם מארץ הנילוס המחזיקים בדרכו של הענן הידוע שכנתי - אופקים.

ועדיין אנו באותה שורה.

פעם היה כאן כפר ערבי ששמו דמה מאוד לשמנו.

אנו במרכז הארץ, עלינו מצפון אפריקה,

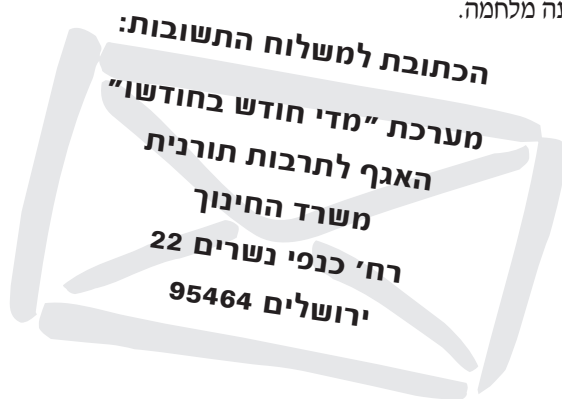
ושכנתנו, מיוחסת, שמה קשור באבני החושן.

שורת השירה השלישית שואלת :
לחמנו במפלצת הנאצית, במסגרת הצבא הבריטי
וגם במסגרת הצבא הצי'כי. באנו ארצה לבנות ולהיבנות,
נוכרנו בדברי הנביא הידוע על הסוף הישברירי
של החרב וכללנוהו בשמנו. שכנתנו - חדרה.

שורו נא, הנה השורה הבאה :
בואו נא עימי למקומי, אני בצפון הערבה.
אגב, רק חלק משמי קשור לשיר.
אבל החלק שאינו קשור מציג קושי.
יש המפרשים אותו כ'אוייבים' ויש הטוענים
כי פירושו 'נאדות מים'. אם כך או כך,
בקרבתי חנו **אבות** אבותיכם בבואם לארץ המובטחת.

נולדתי בלב העמק, חלומות וורודים ליווני,
ועל כן שמי המקורי היה אמור לכלול את אותה
מילה שחיפשתם בקודמי. שמי כיום מזכיר משהו כמו **העפלה**...

ולשורה האחרונה שבשיר :
בחלק הראשון בשמי קליל לניחוש, אבל המשך שמי יזרוק
אתכם... סליחה, למלחמת העולם הראשונה, וליבשת הכי רחוקה,
ולאישיות יהודית שהיתה אז, לא יאמן, גנרל במלוא מדיו.
נולדתי לפני 58 שנה. מתישבי בוגרי אותה מלחמה.
שכנתי נתניה.



או באמצעות הדואר האלקטרוני: tarbut-toranit@education.gov.il

פתרונות לחידון אתרי מורשת תנ"ך העם והארץ מס' 23

1. **החודש התשיעי** נזכר במקרא (זכריה ז, א) "לחדש התשיעי בכסלו" וכן בעזרא י', ט'. הוא חדש התשיעי" וברש"י: הוא חדש כסלו. "וכן ראה ברד"ק חגי ב, י "ובחדש התשיעי שהוא כסלו."
2. שמו התשיעי נקרא על שום היותו תשיעי במניין החודשים הישראלי המתחיל מחודש ניסן שהוא "ראש חדשים ראשון הוא לחדשי השנה" (שמות יב), ובגמרא ראש השנה ז, עמוד א "תנו רבנן באחד בניסן ראש השנה לחדשים".
3. שם נוסף לחודש כסליו הוא "ירח זרע". שם זה נמצא בכתובת המתארת את לוח השנה החקלאי כפי שנמצא ב"תל גזר", הלוח הכתוב בכתב עברי קדום ומיוחס לתקופתו של שלמה המלך (כ-1000 לפנה"ס) לוח זה מתחיל מחודש תשרי-חשון הנקראים "ירחי אסיף". החודש שלאחריהם נקרא "ירחו זרע" וכנראה מתייחס לחודש כסלו שהוא עת הזריעה.
- הגמרא במסכת בבא מציעא דף ק"ו עמוד ב' אומרת "חצי תשרי מרחשון וחצי כסלו זרע" כשהשנה מחולקת ל-6 עונות (בראשית ח, כ"ב).
4. השם כסליו השתרש בפי העם לאחר שעלו מבבל. באשורית הוא נקרא "כסלמו". יש אומרים שמשמעות השם הינו תוחלת (למטר).
5. בשני מקראות נזכר חודש זה בשמו האשורי כסליו. האחד בספר זכריה (הוזכר בתשובה מס' 1) והשני בנחמיה פרק א, א "ויהי בחדש כסלו שנת עשרים וגו'". שני המקראות הללו הם עדים נאמנים על שם חודש זה. ספרי נחמיה וזכריה הם מזמן תחילת בית שני, כ-2500 שנה לפנה"ס.

הזוכים בחידון מס' 23:

1. נחמיה זאב פיונטק - ירושלים.
2. ליה ירד - עצמונה.



פרפראות לט"ו בשבט

בברכת האילנות (הנהוגה בימי חודש ניסן) אנו אומרים "...שלא חיסר בעולמו דבר וברא בו בריות טובות ואילנות טובים להנות בהם בני אדם".

הקב"ה ברא, אפוא, את האילנות ופירותיהם המשובחים להחיות ולהשיב נפש האדם. לכאורה הלא האדם יכל לחיות גם בלעדיהם, בלחם ומים בבשר ודגים! אלא הקב"ה שהוא הטוב והמטיב לרעים ולטובים, רצה להסב לאדם הנאה ועונג, לכן ברא עבורו כל מיני פירות מפירות שונים ומגוונים, וכל כך למה? כדי להנותו ולענגו שתהיה לו נחת רוח שתביאהו לידי הרחבת הדעת, כאשר מדי תקופת מה יש לו פרי חדש לרענן את נפשו.

הקב"ה ברא בריאה כה גדולה ועניפה אך ורק כדי לגרום הנאה ולהרנין את לב האדם. אם כן, אדם המצער את חברו וממרר את נפשו ולא מתחשב בכך שרעהו סובל הימנו, יוצא שלפי דעתו מיותרת כל הבריאה - שהקב"ה בראה כדי לעשות נחת רוח לאדם, ונמצא שאדם זה מתכחש לרצון ד'.

חכמינו הקדושים הורונו ל"הדבק במידותיו". שומה עלינו להשתדל לא רק לדאוג לחיינו הבסיסיים של הזולת, אלא אף לגרום לו הנאה ועונג במה שאנו יכולים. אם בהארת פנים לחבר ואם במתק שפתים, אם בנתינת עצה טובה ואם בעזרה בלימודים. על הפסוק "ולבן שינים מחלב" אומרת הגמרא "גדול המלבינו שינים המביאו לחיוך מהמשקהו חלב". אם היינו רואים אדם עומד בפרשת דרכים ומחלק כוס חלב חס לכל עובר ושב, חינם אין כסף, כמה היינו מהללים ומפארים את האדם הנדיב הזה. בכל זאת גילוננו חז"ל, כי מי שמראה לזולתו סבר פנים יפות וארשת פנים שוחקות, חשוב יותר וגדול יותר מאותו נדיב לב המשקה חלב. כי זאת עלינו לדעת, התועלת שבכוס חלב פועלת על גוף האדם לשעה שעתיים ואילו הלבנת השיניים, רישומה נותרת על נפש האדם ועל נשמתו לזמן רב מאוד.

"כי האדם עץ השדה". מה עץ זה מצל לכל בריה, מעניק מפירותיו לכל נוצר, ללא תמורה ומבלי חשבון, כך האדם - כעץ השדה.

ואם אנחנו, בחירי היצירה, נעניק מפירותינו בעין יפה וברוח נדיבה, אזי גם עץ השדה יתן פירותיו בעין יפה, ואז מובטחים אנו בהחשת ביאת הגואל, כפי שמובא בחז"ל: "ואמר רבי אבא אין לך קץ מגולה מזה שנאמר (יחזקאל ל"ו) ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו ופריכם תשאאו לעמי ישראל כי קרבו לבוא" וברש"י: "כשתתן ארץ ישראל פריה בעין יפה אז יקרב הקץ ואין לך קץ מגולה יותר".

על פי קרן התרבות דוגל ירושלים

בשם שהצמיחה צומחת בהתאם לזריעתה – כך ברוחניות היבול לפי ההשקעה.
הנטע בעודו קטן ניתן ליישרו – אך לאחר שגדל בעיקומו קשה לתקנו, כך "האדם"...
רבינו יונה

"ויצא יצחק לשוח בשדה" (בראשית כד, סג)

הביטוי "לשוח בשדה" פירושו לפי הפשט: לטייל בין האילנות והשיחים שבשדה. חכמי המדרש פירשו "לשוח" מלשון תפילה ושיחה, ואף למדו מכאן, שיצחק תיקן לישראל תפילת מנחה. כמה מחכמי ישראל מפרשים את המילה "לשוח" מלשון נטיעת שיחים ואילנות, ואומרים, שיצחק אבינו הקדים לפני נישואיו לנטוע אילנות ושיחים, כדי שיוכל לפרנס את בני משפחתו.





א. מנהגי עדות בט"ו בשבט

כשנכנס חודש שבט, נהגו יהודי בבל לצאת לפרדסים ולברך שם על האילנות. היו שנהגו לבלות יום שלם בפרדסים. את החג הם כינו "תפקיע על סגיר" - לבלוב האילנות. בקהילות שונות ובעיקר בקרב הספרדים נהגו לשתות סוגים שונים של יינות (אדום, לבן). ישנו גם לימוד מיוחד מלוקט מהתנ"ך, מהמשנה, מהתלמוד ומספר הזוהר, המדבר על אודות התבואה והפירות.

עריכת שולחן בט"ו בשבט, מדוע?

אומר רבי אלעזר הקפר, כי הנזיר מוגדר כ"חוטא" על שהתנור מן היין, מאחר שאדם אינו צריך לצער את עצמו. בירושלמי (קידושין סוף פרק ד) מובאים דברי רב, כי "עתיד אדם ליתן דין וחשבון על כל שראתה עינו ולא אכל". בעקבות כך, מספר הירושלמי, נוהג היה רבי אלעזר לחסוך פרוטות, כדי שלפחות אחת לשנה הוא יוכל לרכוש מאכלים חדשים שאותם עדיין לא טעם, לברך עליהם ולאוכלם וליתן שבח והודיה לקב"ה על שברא בעולמו פירות טעימים אלו.

בעל ה"פרי עץ הדר" (בפתיחה לספרו) כותב, כי ייתכן שמנהגו של רבי אלעזר לקנות פעם בשנה פירות חדשים וליהנות מהם, הוא המקור למנהג אכילת פירות בט"ו בשבט, שהתקבל בכל קהילות ישראל ("מגן אברהם" סי' קל"א ס"ק ט"ז ו"כף החיים" שם אות צ"ז).

בחז"ל, בגלות, היינו מוגבלים בט"ו בשבט לאכילת פירות, כיום בארצנו אנו יכולים גם לנטוע אילנות.



ב. מנהגי שבת שירה

1. יש הנוהגים בשבת זו (שבת שירה) לומר בתפילת שחרית, הש"ץ והציבור, מ"וושע" עד השירה פסוק בפסוק.
2. יש נוהגים לעמוד בשעה שקוראים בס"ת מ"וושע" עד "ותען להם מרים... רמה בים" (קורא בתורה יפסיק מעט לפני "ויושע ה'...") כדי שהקהל יספיק לקום ולא יפריע להמשך הקריאה).
3. "נהגו הקוראים בתורה לקרוא את פרק "אז ישיר" שבפרשת בשלח - בניגון ונעימה מיוחדת של שירה וזמרה לפי ש"הקריאה מעוררת את הזמן", והרי בשעה כבירה זו של שירת הים, בעוד הניסים והנפלאות מתחוללים לנגד עיניהם של ישראל, פצחו כולם יחד ברוח הקודש בשירת "אז ישיר", וזכו לגילוי שכינה מה שלא ראה יחזקאל הנביא. ואשר לכן אף אנו בעת קריאת השירה מנגנים ומזמרים לעורר בעצמנו אותה שמחת קודש וכאילו עוברים אנו עתה את הים.
4. יש הנוהגים לתת מזונות לציפורים בשבת שירה והרבה טעמים נאמרו על זה:
(א) שפרשת ירידת "המן" ולקטתו נכתבו בפרשת בשלח ושם כתוב שמשא מזהיר "היום (שבת) לא תמצאוהו". "והיה ביום השביעי, יצאו מן העם ללקוט ולא מצאו". ומבואר במדרש שדתן ואבירים רצו לבטל את דברי משה רבנו והלכו לשדה ופיזרו שם מן, ואמרו לישראל: צאו ולקטו בשדה מן, וראו ששקר דובר משה. ובתוך כך באו הציפורים וליקטו את המן שהם פיזרו, וכשיצאו ללקוט לא מצאו. על כן בשבת זו כשקוראים בתורה מירידת המן ואזהרת משה, שאז נותנים לציפורים שכרם, שעל ידי כך הוכחה צדקת אמיתת דבריו של משה.
(ב) עוד טעם שבשבת זו קוראים פרשת המן: "למען יראו את הלחם אשר האכלתי אותם במדבר" - לכן זורקים מזונות לציפורים, שעם ישראל הנמשלים לציפור יפנו עצמם מעסקיהם ויעסקו בתורה ובמצוות - אז ה' ימציא להם מזונותיהם בלי עמל ויגיעה, וירד להם המן מלמעלה.
וב"ערוך השולחן" (סי' שכ"ד) יצא להגן על מנהג זה "דמנהג ישראל תורה, שהרי אין אנו טורחין בשבילם אלא בשבילנו. דמרגלא בפי ההמון שהעופות אמרו שירה על הים ולכן אנו מחזיקין להם טובה, ואם כך הכוונה לזכור שמחת שירת הים.

על פי "קרן התרבות דגל ירושלים"



מאת שמחה סיאני

מנהר החידקל לנהר הירדן - יהדות בבל - חלק ב'

ניצני הפעילות הציונית

במשך הדורות, היתה זיקה לארץ-ישראל, אך זו היתה דתית-משיחית באופיה. רק יחידים עלו לארץ-ישראל, נקשר קשר עם שדי"רים מן הארץ ותרומות רבות נשלחו ליישוב הארץ.

חינוך ותרבות

בבגדד היתה קיימת רשת גדולה של בתי ספר יהודיים מכל המינים והסוגים: גני ילדים, "חדרים" ותלמודי תורה, בתי ספר יסודיים, בתי ספר של חטיבת הביניים ובתי ספר תיכוניים. רוב מוסדות החינוך האלה נוסדו ונתמכו על ידי עשירי העדה היהודית שם.

כמו כן היה בבגדד "חדר" ציבורי גדול, שנקרא בשם "מדרש תלמוד תורה", שהיה קיים מהתקופה הקדומה. בחדר זה התחנכו אלפי בני עניים, והיו בו כיתות רבות ומלמדים רבים. מוסד זה תרם הרבה לחינוך הדת והמסורת בקרב תלמידיו.

ברוב מוסדות החינוך הושם דגש בקריאה מדויקת ובתרגום פרקי התנ"ך מעברית לערבית ("שרח"). בבתי הספר של חטיבות הביניים ובבתי הספר התיכוניים לימדו בהרחבה את השפה האנגלית; בבתי הספר של "אליאנס" לימדו בהרחבה את השפה הצרפתית. הרבנים עמדו על המשמר, כדי שבבתי הספר הללו לא תיפגע מסורת ישראל.

לימוד התורה בקרב המבוגרים התפתח בצורה יפה בגלל כמה סיבות:

א. השפיעה פתיחת בית המדרש לרבנים בשנת ת"ר (1840), שבו התחנכו מאות אברכים, שנעשו אחר כך לרבנים ולמורי הוראה בתלמודי תורה. כמה מהם לימדו לימודי קודש בבתי ספר חילוניים. גם הסוחרים זכו לשמוע לקח בבית מדרש לרבנים זה, וקיבלו ממנו השראה רוחנית גדולה.

ב. השפיעו הדרשנים הרבנים, שנהגו להשמיע את דרשותיהם לפני הציבור בכל שבת אחרי הצהריים בכמה בתי כנסת בעיר. הם השמיעו דברי הלכה, דרש ומוסר בפני קהל גדול. ציבור זה כלל גם נשים במספר לא קטן, שישבו, כמובן, בעזרת נשים. כמה פעמים אירע, שהנשים היו בקיאות בענייני הלכה יותר מהגברים. האישה העירה לבעלה, שלא כך הדין, כי כך וכך שמעה מפי הרב הדרשן פלוני אלמוני. היו דרשנים שיצא להם מוניטין, ואף פרסמו את דרשותיהם בספרים מיוחדים. בראש דרשנים אלה

עמדו הרבנים ממשפחת "אלחכם". הרב יוסף חיים פירסם את דרשותיו בספרו "בן איש חי", שנלמד בקבוצות בהרבה בתי כנסת.

ג. גורם חשוב, שסייע להפצת תורה וחכמה, היה ה"קביעות", שנהגו בבתי כנסיות אחרי תפילות שחרית וערבית, שבהן לימד אחד הרבנים שיעור "קבוע" יום-יום. אחרי תפילת שחרית למדו "חוק לישראל"; אחרי תפילת ערבית למדו "שולחן-ערוך", "עין יעקב" או "בן איש חי" להרי"ח. מספר המשתתפים בחוגים אלה היה גדול.

ד. יהודים רבים נהגו להרבות בקריאת תנ"ך, בייחוד "שנים מקרא ואחד תרגום" בכל יום שישי. רבים היו יודעי ספר, ועיינו בעצמם בשולחן ערוך ובספרי הלכה שונים. מבוגרים רבים נהגו לקרוא לעתים קרובות בספר ה"זוהר", בייחוד ב"תיקונים", ב"אדרא רבא" ו"אדרא זוטא", עד שידעו חלק מהם בעל פה. כל זה אירע בהשפעת האווירה הרוחנית הדתית הכללית, ששררה בעיראק עד שנות השלושים במאה העשרים.

מיום אשר חדרה ההשכלה החילונית, באמצעות בתי הספר של חברת כ"י"ח (אליאנס), והחלו רדיפות הממשלה נגד החינוך היהודי והציוני, נשתנו פני הדברים. לימוד התורה הלך ונתדלדל מיום ליום.

הפעילות הציונית והמכשולים שעמדו בפניה

ניצני הפעילות הציונית והקשר לארץ-ישראל של יהודי עיראק החלה למעשה במקביל לפעילות של ההסתדרות הציונית באירופה, דהיינו בסוף המאה התשע-עשרה. עד מלחמת העולם הראשונה היתה פעילות זו מצומצמת. יהודי עיראק למדו על הנעשה בעולם היהודי ועל התהוותה של התנועה הלאומית בהנהגתו של ד"ר הרצל, מהעיתונות העברית שהחלה להגיע לעיראק החל משנות השישים של המאה התשע-עשרה.

"האגודה הציונית דארם נהריים", היה מועדון לתרבות יהודית בבגדאד שקם בשנת 1920 על ידי צעירים יהודים, בראשות "המורה", כך נקרא אהרן ששון בן אליהו נאים. חברי המועדון קיבלו רשיון מטעם הנציב העליון הבריטי להפיץ את התרבות והשפה העברית. אף יצא עיתון עברי-ערבי שנקרא "ישורון", שלא זכה לאהדת ראשי הקהילה, וזאת משום חששם פן יסבלו מרדיפות נגד יהודים.

מכשול נוסף ניצב בפני קבוצה זו, דווקא מצד בלתי צפוי - ההסתדרות הציונית העולמית והמוסדות הלאומיים. הם אמנם עודדו את יהודי עיראק לתרום ליישוב היהודי בציון, אך לא טרחו לשלוח סרטיפיקטים (אישורים שהעניקו לבעליהם זכות כניסה לארץ-ישראל ברשיון הממשלה). התנהגות זו לא ריפתה את ידי יהודי עיראק ובין השנים 1920-1925 הם תרמו לקרן היסוד סך של - 4,060 ליש"ט. סכום זה היה נכבד ביותר ביחס למספר היהודים בעיראק באותה תקופה שמנה 80,000 נפש.

כמו כן רכשו מאות יהודים מעיראק אדמות בארץ-ישראל מחברת "הכשרת היישוב". גם כאן ניכר יחס לקוי של המוסדות כלפי יהודי עיראק, שהתבטא באי שליחת שטרי מכר לכל הרוכשים. למרות כל זאת, כמו בשנות ה-20 וה-30 מספר אגודות נוער ציוניות: "מכבי", "הכוח", "מפיצי השפה העברית", "אחדות", "אחייעבר" ועוד.

את עצמאותה קיבלה עיראק בשנת 1932, ולא משכה ידה מהתעללות ביהודים. המצב הורע עוד יותר בשנת 1935, שנאסרה בה כל פעילות ציונית: גורשו המורים, השליחים שבאו מארץ-ישראל, נאסרה הכנסת עיתונים עבריים-ציוניים וקופות קק"ל. כמו כן הוטלו גזירות והגבלות בתחום החינוך והכלכלה והופצה תעמולת הסתה נגד היהודים. מחיר הדמים היה כבד: 180 הרוגים, 800 פצועים ונזקי רכוש רבים. חנויות נבזזו בערך של מיליון ליש"ט.

היהודים לא הגישו לאויביהם את הלחי השנייה אלא נערכו להתקפות הבאות במידה ותבואנה. הוקמו ארגונים כמו "ארגון נוער ההצלה", "אחדות וקדמה", ועוד. שמעם הגיע לאוזני ה"הגנה" בארץ-ישראל, ובמרץ 1942 יצא שאול אביגור לעיראק וסייע בהקמת המחתרת הציונית בעיראק. בעקבותיו הגיעו גם אנצו סירני, שמריהו גוטמן ועזרא כדורי.

בחג הפסח תש"ג (1943), התכנסה ועידת היסוד של תנועת "החלוץ", בה חברו פעילים ופעילות ציוניים מעיראק ומישראל, ומטרתם היתה להעלות את יהודי עיראק לארץ-ישראל. הם הושבעו לפני תנ"ך ואקדח שהונחו על דגל הלאום, וכל חברה חזרה על המילים: "עם ישראל ערבים זה לזה, ודם יהודי לא יישפך לחינם!". חברי התנועה עסקו בהפצת ספרי לימוד בעברית במחתרת ובהעלאת יהודים ארצה. היו חברים שנתפסו, נשפטו בבית דין, נאסרו ואף עונו. העלייה נעשתה באמצעות דרכונים מזויפים וכן על ידי הברחת הגבול לאיראן.

פעולה נועזת של העלאת יהודים מעיראק לארץ-ישראל התרחשה פעמיים בשלהי שנת 1947, והפעם היתה זו עלייה מוטסת. בשני המקרים הוטס המטוס, על ידי טייסים אמריקאיים, שנחת בבגדאד במסווה של טיסה מסחרית. שותף לפעולה מסוכנת זו היה מר שלמה הלל, לשעבר שר בממשלת ישראל.

החלטת האו"ם על "החלוקה" והקמת מדינה יהודית עצמאית ב-29.11.47, הביאה בכנפיה הפגנות זעם בעיראק ושנאה שהלכו והתרבו והגיעו לשיא בערב הכרזת העצמאות ב-15.5.48. בעקבותיה גורשו הפקידים היהודיים ממקומות עבודתם ולאחד מנכבדי העדה היהודית בעיראק - שפיק עדס, נערך משפט ראווה באשמת קשר לתנועה הציונית. הוא נתלה ברוב עם בכיכר העיר לעיני אשתו וילדיו.

ב-9.3.50 אישר הפרלמנט העיראקי את יציאתם של היהודים מעיראק, בתנאי אחד - שיוותרו על נתינותם העיראקית ועל רכושם! המחתרת הציונית הזדרזה להוציא כרוז ליהודים: "צאו מבבל!".

מבצע היציאה מבבל נקרא "עזרא ונחמיה" (כזכר לשיבת ציון בימי כורש וכסמל לחידושו של הבית השלישי). במבצע זה הוטסו לארץ כ-108 יהודים. בנוסף להם עלו בדרך בלתי לגאלית לישראל כ-25 אלף יהודים בשנים קודמות. רק 5,000 יהודים בחרו להישאר בעיראק.

החלום ושיכרו

חבלי הקליטה של יהודי עיראק היו קשים מנשוא. כמו בני עדות אחרות שעלו ארצה, אף הם חשו ניגוד חריף בין הכיסופים המשיחיים ובין המציאות המרה בשנות החמישים. עם הגיעם ארצה נשלחו ל"שער העלייה", מחנה פליטים, ומשם הועברו למעברות. הם שוכנו באוהלים, בדונים ופחונים ותנאי המחיה שלהם היו קשים ביותר, במיוחד בימי החורף הקרים.

יחסית לבני מזרח אחרים, מצבם של יהודי עיראק היה טוב יותר וזאת בשל היותם משכילים. רבים מהם היו רופאים (490), מהנדסים (244), מחנכים (716), סופרים ומשוררים, זמרים ונגנים ומאות בעלי מקצועות חופשיים אחרים.

יהודי עיראק הם אלה שהקימו את המחלקות הערביות במשרדי הממשלה, בהסתדרות, במפלגות ואף היו אחראים לעיצוב חטיבות השידור הערבי, הטלוויזיה והעיתונות בשפה הערבית. בשל עבודתם במקומות בעלי השפעה, השתלבו יהודי עיראק בצורה מרשימה בחיים החברתיים, הכלכליים והפוליטיים בישראל.

הפרק השלישי בגיליון הבא יעסוק בשארית הפליטה.

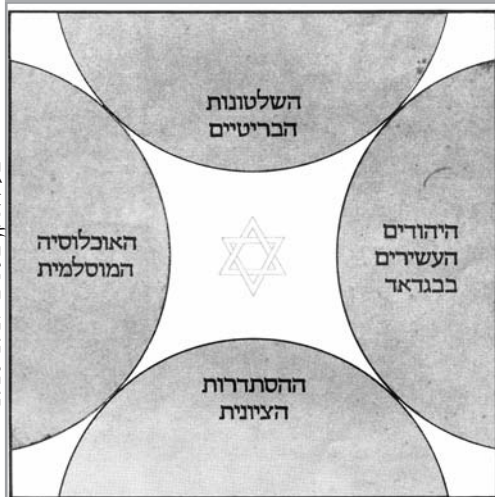
ליתר פרטים ניתן להיעזר בחומר הלימודי הבא:

- מבחר מקורות לתולדות הציונות בארצות המזרח בבל-עיראק, בעריכת: ציון עמיר, ליקט: יוסי גולדשטיין, הוצאת משרד החינוך והתרבות, המרכזים הפדגוגיים, בסיוע המרכז לשילוב מורשת יהדות המזרח.
- בגדאד - מרכז תורה ורוח, מאת אברהם בן יעקב, משרד החינוך והתרבות, האגף לתרבות תורנית, המרכז לשילוב מורשת יהדות המזרח.

עליית "עזרא ונחמיה"



הגורמים שבלמו את התרחבות התנועה הציונית בעיראק, בשנים 1917-1928



יהודי עיראק במעברה בהגיעם לארץ



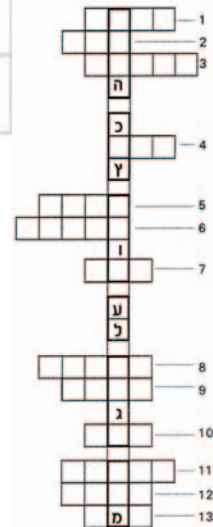
לוח המודעות מס' 135



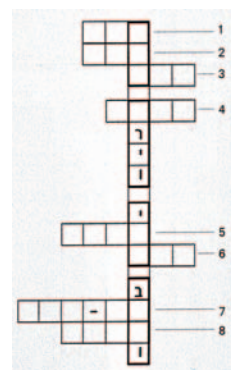
תשבץ האדם והעץ

פתרו את התשבץ ותגלו בטור האנכי מילים מפתוק תנ"כי ידוע הממשיל את האדם לעץ.

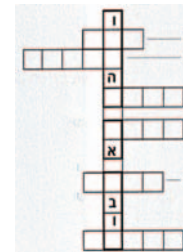
1. הוענקתי במתנה למלך שניחן בהרבה חכמה ותבונה.
2. אמנם לא נמנית עם משפחת העצים אבל מפורסם אני כאחד מארבעת המינים.
3. שטחים חקלאים המשמשים לגידול גפנים או זיתים ובלשון רבים נקראים.
4. בגומה קטנה אותי טומנים, וממני יצמח שיח או עשב ואפילו עץ גדול ומדהים.
5. ענפי שימשו כחומר עיקרי וחשוב לבניית המשכן.
6. עץ מהתנ"ך הגדל לגובה בצורה ישרה. ובכדי לפתור את החידה נחבר את האות האחרונה באי-ב' לשם ממלכה קדומה ונודעת במזרח.
7. אני עץ מעצי החורש ואלון הוא בן זוגי הנודע.
8. אני זקופה וגבוהה, מוזיקלית ומאוד עליזה, גדלה על גדות נחלים ובגינה.
9. אני ירוק עד וקוצני, ופרותי בלוטים האהובים על מכרסמים.
10. פרותי אמנם קטנים אך הם טובים לאכילה ולהכנת שמנים, ולכן אני אחד משבעת המינים.
11. שמי מתחרז עם לימון, וכמו העץ הקודם, אם ניחשתם, גם אני אחד משבעת המינים.
12. אני משבעת המינים, בת למשפחת הדגניים.
13. אני עץ בעל יתרונות רבים: פרותי מתוקים וענפי הגדולים משמשים לסכך באחד החגים.



1. אני גדל באזורים כמו הנגב או הערבה. ועל שמי יש מוצר חלב של תנובה.
2. אני בין הראשונים לפרוח בט"ו בשבט. פרותיי המזינים הם זרעים החבויים בקליפה ירוקה ובשרנית שעם הזמן הופכת לקשה ודקה.
3. גבעול הצמח שעליו צומחים העלים, הפרחים והפירות.
4. שיח בעל שערות דקיקות המפרישות חומר צורב במגע עם העור.
5. לי תפוח כדורית הנקראת פגה. לאחר האבקת הפרחים היא הופכת לפגה בשלה ועסיסית.
6. אני משבעת המינים ומפרותיי ניתן להכין יין מתוק וטעים.
7. שם נרדף לשם זית. הוא קשור במוצר אותו מפיקים ממנו.
8. בסוף הקיץ על העצים אקפץ, תוכלו לנחש את שמי בעזרת הפתגם: ה..... לא נופל רחוק מהעץ.



1. בתוכי שוכנים המון עצים, מטפסים ובעלי חיים ולכן בני האדם אצלי מבקרים.
2. שם נרדף לפועל: לגדוע (בפעולה זו משמידים עצים ויערות, ומחדש אותן צריך לנטוע).
3. הפרי שלו.
4. לאחר שזרענו, השקינו, טיפלנו, גידלנו וקצרנו התקבל הפרי שאליו ציפינו, ושמנו...
5. אנחנו גבוהים ומסולעים, ועלינו בני האדם מטפסים, להשקיף על ארץ ונופים.
6. ההפך מפורחת.



1. שם נוסף לט"ו בשבט: הוא חג ה.....
2. לצערי באדמת הארץ אני לא צומח בקלות אך בלבנון הצפונית אני צומח ממש בטבעיות.
3. בלעדי הצמחים והעצים לא יתקיימו, אני מחבר אותם לאדמה ממנה מים ומזון יינקו.
4. מקום עשיר בהמון חול ושמש, אך עני במים, בצמחים ובאנשים.
5. אמנם אני לא גבוהה כמו הר אך גם עלי אנשים יכולים לטפס בקלות ובכיף.
6. שטח לעיבוד חקלאי, בהינטשו גדלים בו עשבים.
7. מילה נרדפת לליבלבה.
8. צדיק כתמר
9. התחלה של פריחה (ניצן) בשפת המשוררים.
10. משה היכה בי להפיק מים מסלעים.
11. פרותיי הם תרמילים חומים ומוזינים, והאגדה מספרת שרבי שמעון בר יוחאי ניזון מהם במשך המון שנים.



על פי "חידון ירוק - עצים ויערות בטבע הארץ ובמקורות ישראל",
קרן קיימת לישראל, האגף לחינוך ולנוער, המחלקה הפדגוגית

ראה פתרונות בסוף הגיליון



א. הלוח העברי

הקדמה

לוח השמש ולוח הירח

הלוח הנוצרי, שהוא היום הלוח הנפוץ ביותר בעולם, מבוסס על השמש בלבד. היחידה הבסיסית, היסודית, של הלוח הזה היא השנה.

שנה אחת פירושה סיבוב שלם של הארץ מסביב לשמש. לכן כל חודש יכול בכל שנה באותה עונה של השנה; אבל אין כל קשר בין הימים בחודש ובין המצב של הירח.

הלוח המוסלמי מבוסס אך ורק על הירח. היחידה הבסיסית של הלוח הזה היא החודש. לכן, בכל חודש יש התאמה בין היום בחודש ובין המצב של הירח. אבל שנת הירח, כלומר: שנים עשר חודשי ירח, קצרה משנת השמש, ולכן אין התאמה בין החודשים ובין עונות השנה. כל חודש בלוח המוסלמי יכול לחול פעם באביב, פעם בקיץ ופעם בחורף. וכך, גם החגים המוסלמיים חלים כל פעם בעונה אחרת.

הלוח העברי

הלוח העברי הוא צירוף של לוח השמש ולוח הירח; ולכן הוא מסובך יותר משני הלוחות האחרים. לפי הלוח העברי, היום הראשון בחודש הוא תמיד היום שבו "נולד" הירח, היום שבו מתחילים לראות אותו, ולכן הוא נקרא מולד הירח. היום האמצעי בחודש הוא תמיד היום שבו הירח מלא, והיום האחרון בחודש הוא היום שבו הירח "מת" ונעלם.

אך מכיון שהאורך הממוצע של חודש הירח הוא 29 יום וחצי (בערך), הרי שחלק מן החודשים בלוח העברי הם בני 29 יום, וחלק בני 30 יום.

החודשים בלוח השנה העברי מבוססים, אם כן, על לוח הירח; אבל השנה מבוססת על לוח השמש. כדאי לציין שאומות העולם ניצלו את הלוח העברי כדי לקבוע את היום המתאים ביותר להתקייף את האויב כשהירח כמעט אינו נראה (ראש חודש).

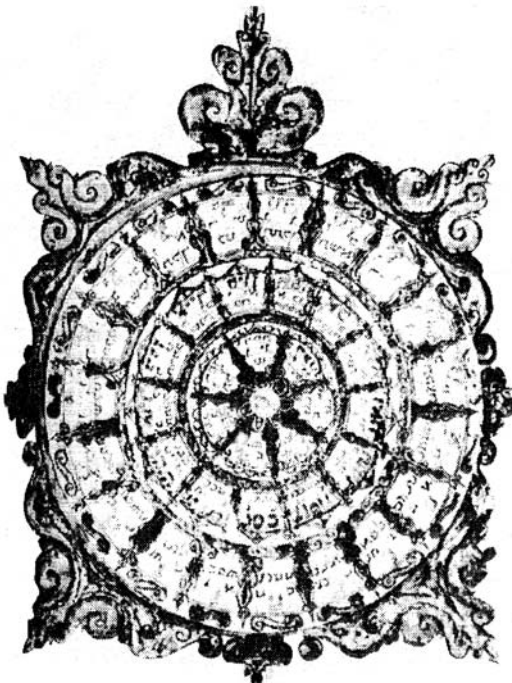
שנה מעוברת

איך מתגברים, אם כן, על ההבדל בין שני הלוחות? לשם כך המציאו חכמינו, עוד בתקופה קדומה מאוד, שיטה יעילה: אחת לשנתיים או לשלוש שנים מוסיפים ללוח העברי חודש נוסף, ואז השנה היא בת שלושה עשר חודשים והיא נקראת שנה מעוברת. החודש הנוסף בא אחרי חודש אדר, והוא נקרא אדר ב' (אדר שני).

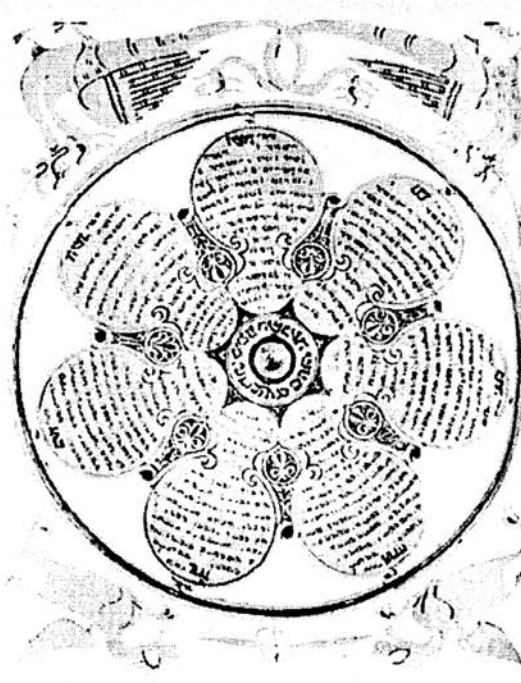
ואיך יודעים מתי השנה שנה פשוטה, בת 12 חודשים, ומתי היא שנה מעוברת, בת 13 חודשים? גם כאן ישנה שיטה מדויקת: הלוח העברי מחולק למחזורים של תשע-עשרה שנים. מתוך 19 שנים - שבע הן שנים מעוברות.

וכדי שנוכל לדעת אילו שנים במחזור מעוברות הן, יש לזכור רק שתי מילים: גו"ח אדז"ט, שהן צירוף וקיצור של האותיות: ג, ו, ח, יא, יד, יז, יט. אם נהפוך את האותיות האלה למספרים, נקבל את המספרים: 3, 6, 8, 11, 14, 17, 19 ואלה מספרי השנים המעוברות. כלומר: בכל מחזור - השנה השלישית, השישית, השמינית, האחת-עשרה, הארבע-עשרה, השבע-עשרה והתשע-עשרה - הן שנים מעוברות, ושאר השנים הן שנים פשוטות.

שנת תשס"ד תהיה שנה פשוטה ולא מעוברת.



לוח שנה מסתובב לציון שנים מעוברות
(ספרד 1301)



טבלה כחישוב שנים מעוברות מתוך "ספר העברונות"
(גרמניה 1649)

סדר השנים

אוכלוסיית היעד: ילדים בגיל בית ספר יסודי.

מטרות: הבנת הצורך בעבור השנים.

אמצעים:

כתרים עליהם: שמש, ירח, כדור הארץ.

שלטים: יממה = 24 שעות

חודש = $29 \frac{1}{2}$ יום.

שנת חמה = 365 יום.

"שמור את חודש האביב".

מהלך הפעילות (למדריכה):

1. שאלו את החניכים אלו "מאורות" ישנם בשמים? מי מסתובב סביב מי? סכמי את תשובות החניכים: בשמים שמש, ירח וכוכבים. ולעניין מי מסתובב סביב מי? כמה זמן אורך כל סיבוב? על מה הוא משפיע?
2. (למדריכה: לפני השיעור סמני על רצפת החדר בעזרת גירים או מסקנטייפ צבעוני את מסלולו של כדור הארץ). בחרו שלושה חניכים. כל אחד מהם יחבוש הכתר לראשו. הניחו את החניכים להסתובב זה סביב זה על פי הסימנים שעל הרצפה. עשי זאת בהדרגה:
 - א. בקשי מהשמש לעמוד במרכז.
 - ב. בקשי מכדור הארץ להסתובב סביב עצמו. הניפי השלט יממה... והסבירי שסיבוב כדור הארץ סביב עצמו אורך 24 שעות - לזה קראנו יממה. סיבוב זה משפיע על אור וחושך = יום ולילה.
 - ג. בקשי מהירח להסתובב סביב כדור הארץ - הניפי השלט חודש... והסבירי שסיבוב הירח סביב עצמו אורך עשרים ותשעה יום וחצי - לזה קראנו חודש. סיבוב זה משפיע על מראה הירח, בעיני המסתכל מכדור הארץ.
 - ד. בקשי מכדור הארץ להסתובב סביב השמש (מעגל אליפטי, תוך כדי שהירח מסתובב סביבו), הניפי את השלט שנת חמה... הסבירי שסיבוב זה משפיע על מזג האוויר = עונות השנה.
4. הציגי את שלוש הדתות בעזרת תמונות של אנשי הדת: נוצרים, מוסלמים ויהודים. הסבירי שכל דת מחשבת באופן שונה את לוח השנה שלה. קחי את תמונת הנוצרי וספרי בשמו: אנו מתייחסים לסיבוב כדור הארץ סביב השמש. סיבוב זה כמו שלמדתם אורך 365 יום. על מנת ליצור יחידות זמן קטנות יותר חילקנו את 365 הימים ל-12 חלקים שאינם שווים, ואלו הם ה"חודשים" שלנו. בלוח השנה שלנו יש חודש שבו 28 יום ויש חודש בו 31 יום... כל מיני! הראי את דרך החישוב על הלוח.

הציגי את תמונת המוסלמי וספרי: אנו מתייחסים רק לירח שמסתובב סביב כדור הארץ כל חודש הוא מסיים סיבוב. ומה היא השנה אצלנו? אה, זה פשוט - אחרי 12 פעמים שהירח הסתובב (כלומר אחרי 12 חודשים) הסתיימה לה שנה! הראי החישוב על הלוח.

הציגי את תמונת היהודי וספרי: אצלנו היהודים זה לא פשוט, אתם יודעים! בתורה נאמר לנו כי אנו מקדשים את החודש על פי הירח (כך הראה הקב"ה למשה את הירח ואמר לו: "כזה ראה וקדש") אבל אם נספור את השנה כמו המוסלמים תהיה לנו בעיה שהשנה שלנו יוצאת יותר קצרה משנת החמה! ואחרי שלוש שנים ישתנו לנו עונות השנה - למשל פסח הוא בחודש ניסן ואז תמיד מתחילה עונת האביב. תחשבו מה יקרה אחרי 3 שנים - פסח יצא כשעדיין חורף! וזה לא טוב - פסח חייב לצאת באביב, הרי גם כתוב (הציגי השלט) "שמור את חודש האביב" - כלומר חשוב מאוד לשמור שהחגים יחולו בעונות שנה מסוימות! נו אז מה אתם אומרים? מה עושים?

5. הציגי על הלוח את החישוב $29 \frac{1}{2}$ כפול 12 = 354 יום, שנת החמה 365 יום, כלומר כל שנה חסרים 11 יום. אחרי 3 שנים אלו יהיו 33 יום, כלומר קצת יותר מחודש - אז פשוט מוסיפים חודש! מי יודע איך קוראים לחודש זה? אדר ב' ואז פסח תמיד יצא באביב וכל חג יצא בעונה שצריך!

6. אפשרות אחרת, במקום להאריך בהסברים, אפשר להכין כרטיסים עם שמות 12 חודשי השנה כפול 3 פעמים וכן את שמות העונות: סתיו, חורף, אביב, קיץ כפול 3 פעמים, לסדר על פי הדגם להלן ואז רואים שהפסח בשנה השלישית מגיע כשעדיין חורף.

על פי קובץ פעילויות בנושא הלוח העברי "אלומה" - למעורבות חברתית לזהות יהודית,

מרכז להכשרת מורות חיילות

ב. ט"ו בשבט

1. נאמלו ישראל לאילנות (אפג'י פתגמים)

הציוד הנדרש:

- 10 כרטיסי משלים (בצבע וורוד).
- 10 כרטיסי נמשלים (בצבע כחול).

הוראות ההפעולה:

- כל חניך מקבל משל או נמשל, ועליו למצוא את "בן זוגו".
- מתיישבים לפי זוגות, וכל זוג קורא את המשל והנמשל שלו.
- בסיום: על כל זוג להביע בצורה מקורית את המשל והנמשל שלו.

משלים

1. מה תפוח, פריו מקדים את עליו...
2. מה התמר כולו חסד, פריו יתן למאכל, לולביו להלל, עליו לסכך, סיביו לחבלים, סנסיניו לכברה, קורותיו להקרות בתים וכולו ישר...
3. מה ענבים יש בהם מאכל ומשקה...
4. מה אגוז אתה לוקח אחד מן הערמה, וכולם מתדרדרים ונופלים זה אחר זה...
5. מה אתרוג יש בו טעם וריח...
6. כגרעיני הרימון...
7. מה השמן אינו מתערב עם שאר המשקים...
8. שרוב אילנות זית, הגפן והתמר נלקטים כאחת, התאנה נלקטת מעט מעט...
9. כל הפירות יש בהם פסולת: תמרים יש בהם חרצנים, ענבים יש בהם חרצנים, רימונים יש בהם קליפות. אבל תאנה כולה יפה לאכילה...
10. מה שמן-רפואה ומאיר את פניו...

נמשלים

- א. כך דברי תורה רפואה לאדם.
ב. כך התורה: היום לומד מעט ולמחר הרבה, לפי שאינה מתלמדת לא בשנה ולא בשנתיים (במדבר רבה).
ג. כך דברי תורה (שדברי תורה אין בהם פסולת - אין בהם דברים שאינם חשובים).
ד. כך ישראל יש בהם תורה ומעשים טובים (מדרש תנחומא).
ה. אלו תינוקות שיושבים ועוסקים בתורה, ויושבים שורות שורות.
ו. כך ישראל: יש בהם תורה ומעשים טובים (ויקרא רבה).
ז. כך ישראל: אין בהם פסולת. מהם בעלי מקרא, מהם בעלי משנה, מהם בעלי תלמוד, מהם בעלי אגדה, ומהם בעלי מעשים טובים (בראשית רבה).
ח. כך ישראל: לקח אחד מהם כולם מרגישים (שיר השירים רבה).
ט. כך ישראל אינם מתערבים עם האומות (מסכת מנחות).
י. אף ישראל הקדימו "נעשה" ל"נשמע" (מסכת שבת).

הזוגות

- | | |
|-------------|--------------|
| 1. י - 5. ו | 9. ג - 10. א |
| 2. ז - 6. ה | |
| 3. ד - 7. ט | |
| 4. ח - 8. ב | |

2. אסע בערנע/ות חיי האזע הצלח "האסע בפרדס החיים"

אנשי ההווה, שעברם מאחריהם ושואפים לעתיד טוב, שוגים! הם תלושים. והנה הם מחפשים שורשים ותרנים אחר דורות קודמים, סבים, סבי סבים... ובסתר לבם, מבין השיטין ניכר כי יבקשו להתחבר לאילן יוחסין כי לא נעים, חלילה, להיות כעלה נידף ברוח הזמן המצויה. זאת ועוד, משבגרו ביקשו לבנות ביתם, לנטוע שורשים חדשים, אילנות רכים בחלקתם שלהם, יבקשו להתאים "ענבי הגפן בענבי הגפן"... בתפילה שיצמיחו פרי משובח וכעץ כן פרי, כתמר, כארזים יפרחו. אחרי הכל מצאו מזלם מגזע תרשישים. וכמה יאה ונאה לראות נטיעותיהם כזיתים סביב שולחנם... והמשפחה צומחת ופורחת לשבט ובחסד כשבטי יעקב, בנים כשבטים. השבט - מקל, שוט, ענף. ראוי לזהר לא ליפול לשבט פי המוכיח אורחות חיים ותוכחות מוסר מדריכנו דוד המלך, שבטך ומשענתך המה ינחמוני.

והשוט הוא המשענת - צריך לראות נכוחה.

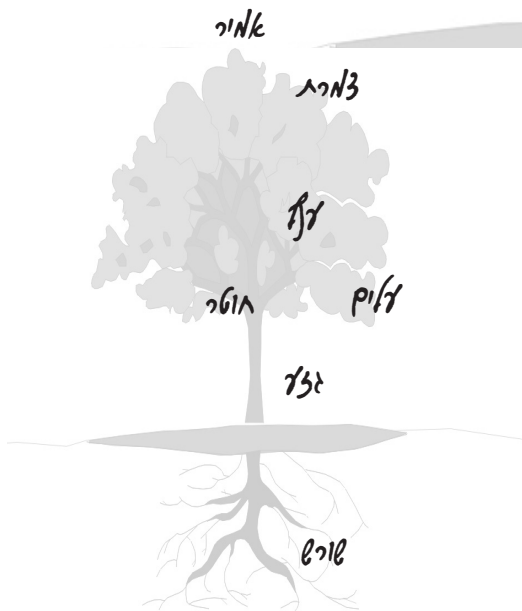
הכל נגזר ממעל ואין לך עשב שאין לו מלאך האומר לו גדל! צמח! והעץ מתעלה באמירו ומכה שורשים ועד צמרתו יפרח - ישראל אשר בך אתפאר אך המגיע לצמרת זכור יזכור לבל יכרות הענף עליו הוא יושב. כעצה טוב לחכם שעיניו בראשו "להתלות באילן גדול" וברוב יועץ תשועה.

לאחרית הימים מבטיח הנביא ישעיה "ויצא חוטר מגזע ישי". הוא ימלוך עלינו ולא יעזוב שורש וענף אבות ובנים ועמנו ישב בטח ושאנן במולדתו מכורתו איש תחת גפנו ותחת תאנתו, כל אחד מתפלל שכל נטיעותיו יהיו כמוותו והיה כעץ שתול על פלגי מים וכל אשר יעשה ישכיל ויצליח בפרדס החיים.

משימות

חפשו כפל משמעויות - בטבע ובחיים
23 מושגים מושאלים מן הצומח
מחלקי העץ והנמשל לאדם
חלוקה לקטגוריות, האדם, המשפחה, סוגים, תוכחות, עצה טובה, אבות ובנים וכו'.

מאת שמעון עזר



3. שאלת ואשיב בצומח (תנין)

מטרת הפעולה: חידון להכרת עולם הצומח.

הציוד הדרוש:

- שעון חול
 - כ-15-16 כרטיסיות של איורים הגדרות וחידות הקשורים לאחד מהנושאים הבאים:
 - א. הצומח בארץ ישראל.
 - ב. ניבים הקשורים לצומח.
 - ג. חידות על הצומח (מי אני?) (ראה דוגמאות בהמשך).
- על המדריך לחלק את החניכים לזוגות. אחד מבני הזוג יהיה השואל והשני המשיב (לחלופין).

מהלך המשחק:

המדריך מחלק כרטיס לשואל (לפי הנושא שבחרו) ועל בן זוגו - המשיב לענות על השאלה שרשומה בו לפני שיעבור הזמן הקצוב.

לכרטיסי הצומח בארץ-ישראל - על השואל להראות את האיור הרמוז על הצמח ועל המשיב לנחש באיזה צמח מדובר.

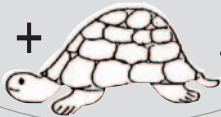
לכרטיסי ניבים הקשורים לצומח - על השואל להראות את כרטיס ההגדרה למשיב ועליו לנחש את הפתגם או לצייר איור הממחיש את תשובתו.

לכרטיסי חידות בצומח (מי אני?) - על השואל לקרוא את החידה/לרמוז בפנטומימה, ועל המשיב לנחש את התשובה.

המדריך ממשיך מזוג אחד לזוג אחר עד שיגמרו הכרטיסים. זוג המצליח לענות על כמה שיותר שאלות הוא הזוכה.

א. הצומח בארץ ישראל

זהו את שמו של הצמח בכל ציור.

1.  + 

2.  + 

3.  + 0

4.  +  + 

5.  + 

6.  + 

7.  + 3

8.  +  = ק

9.  = 

10.  + קט

11.  - 

12.  + /

13.  + 

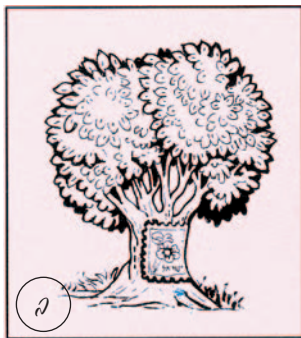
14.  + 

15.  = 

16.  + 

ב. ניבים הקשורים לצומח

התאימו את הפירושים לפתגמים!



- א. כדאי לנסות.
- ב. אדם קשה תפיסה.
- ג. תקופה של שקט ושלווה.
- ד. לאדם ולעץ יש תכונות דומות.
- ה. דבר אל אוזן לא שומעת.
- ו. אדם חכם.
- ז. משהו נאה שמתבלט בין אחרים פשוטים.
- ח. הסיבה האחרונה שגרמה לנו.
- ט. פגע בדבר שהועיל לו.

ג. מי אני (חידות בצומח)

אין כמוני מעולה

על שולחנות מלכים עולה

דבשי המתוק עולה על כל דבש

ולרוב מופיעה אני כפרי מיושב..

(מא/כ)

לא עליו לבד יחיה האדם

אך המזון העיקרי והחשוב בעולם

ולא תוכלו אותו לאכול

מבלי שתתנו לי לגדול

(מיט/ה)

פריי משמח לבב כל אנוש

ואותי מרבים לדרוש

בבודדים בקבוצות ובעיקר במשקה

מצב רוח טוב לכולם אני עושה.

(שפ/ו)

אם תרצו יום אחד לטגן חביתה

או לתבל סלט ולטבול פיתה

לא תוכלו לעשות זאת בלא עזרתי.

כמו כן, עלי הדורים

ונותנים לעצי ברק מלכותי.

(צי/ח)

ירוק אני כל השנה.

על משפחת הקטניות אני נמנה,

הפרי שלי דמוי חרב עתיקה,

ואוכלים אותי אדם ובהמה

(מח/ב)

על משפחת הברושים אני נמנה,

אני מוריק תמיד, וצבעי כהה,

צומח אני זקוף וגאה,

ובכל רחבי הארץ אותי תראה.

(כר/ט)

מחברתי עושים מאכל חשוב

וממני מכינים שמרי משקה ידוע

גדלה אני בשדה הפתוח

וגרגירי עפים לכל רוח.

(רש/ו)

באגדה אומרים שאני מלא

במצוות ובמעשים טובים

משום שתר"ג גרגירים אותי ממלאים

עסיסי אני ומאוד טעims

אך זהירות! אני מכתים בגדים.

(ריא/ו)

נמצא אני באשכולות

אך אינני גפן עוללות

בעל גלעין ומאוד מתוק

והטועם ממני יבקש עוד.

(תמר)

גבעולי עבים דמויי עלים,

ואילו עליי דמויי קוצים.

פריי מלא גרעינים, מתוק ועסיסי,

ואת ילדי ישראל מכנים בשמי.

(זכר)

עץ נשיר אני, ממשפחת הוורדניים מוצאי,

אני מקדים לפרוח לפני כל העצים,

וזרעיי בשמן עשירים.

(שק/ד)

מולדתי באוסטרליה הרחוקה,

בפי הערבים "אילן היהודים" הייתי נקרא,

לא תאמינו, אך ההדס הוא בן משפחתי,

מראשית היישוב בישראל גדל אני.

(אקליפס/ו)

(תול)

עץ נשיר אני, ממשפחת התותים מוצאי,
על"י מונים שלוש או חמש אונות,
וכשפרחי מבשילים הם הופכים לפירות.

(אורן ירושלמי)

בן למשפחת האורנים אני, תמיד מוריק,
על"י "כפולים", זרע"י בין קשקשי האצטרובל מסתתרים.
וכשהם נשפכים, על האדמה נובטים שתילים.

(פל הטיטה)

אני עץ גדול, חזק ומחטני,
ממשפחת האורניים מוצאי,
לפני הרבה שנים עלי שמעו.
לוחות"י את בית המקדש בנו.

(אצ)

מוצאי ממשפחת הוורדנים,
קרובי השזיפים, והדובדבנים.
אני בעל ציפה צהבהבה, מתוקה חמצמצה.

פעולות על קצה המזלג

4. צפה את הפרי אל הירק

קבוצה אחת מביאה מהמטבח מיני ירקות ופירות ועוטפת אותם בנייר. על הקבוצה השנייה לזהותם בעיניים קשורות: "מי הוא מי ומה הוא מה". יש מקום רב לבלבולים. במקום פרי ניתן גם לעטוף בקבוק ריק, מברשת קטנה או כל חפץ אחר. לניקוד נוסף ניתן לבקש מהקבוצות לקשר בין הפרי/הירק וברכתו.

5. חבר סיפור והציג

ציוד: שקיות, עצמים שונים כמסרק, שערות, מסחטה, ענף, מטבע, ארנק של אישה, נר.

מבנה: שתי קבוצות יושבות בחדר.

מהלך המשחק: על כל קבוצה להכין תוך עשר דקות סיפור מהתנ"ך, מהמועדים וכו', שבו מצוינים כל הפריטים שנמסרו לה בשקית. הסיפור יסופר לקהל המאזינים מפי בא כוח נבחר של כל קבוצה, וכל קבוצה תמחיש את הסיפור בתנועה.



1. מעשיות ולקחים

פרשת וארא

מדרש במדבר רבא פרשה כב אות ד.

במדבר פרק לא: א-ב: וידבר ד' אל משה לאמר נקום נקמת בני ישראל מאת המדינים, אחר תאסף אל עמך.

פרק ל"א, פסוק ו': "וישלח אותם משה..."

למרות פנייתו הישירה של ה' אל משה, שילך הוא עצמו לנקום במדיינים, משה אינו הולך אלא שולח צבא בראשות פנחס בן אלעזר הכהן.

המדרש שואל על כך:

אמר הקב"ה למשה "נקום נקמת" – אתה בעצמך, והוא משלח את אחרים?

1. כיצד נסביר את הסתירה בין הוראת ה' לביצוע של משה?

2. איזה פתגם מזכיר אירוע זה?

3. חפשו בפרשה שתי דוגמאות דומות, נוספות.

פרשת בא

בברית בין הבתרים הקב"ה הבטיח לאברהם אבינו, שבני ישראל יהיו עבדים, ואחר כך יצאו ברכוש גדול.

חז"ל דורשים את ה"רכוש הגדול" כקבלת התורה בהר סיני.

נשאלת השאלה, אם בני ישראל היו אמורים לקבל שכר רוחני, מדוע התבקשו להוציא כסף וזהב ממצרים?

ניתן להבין זאת בעזרת משל של המגיד מדובנה.

נער השכיר עצמו לעבודה כמשרת אצל סוחר אמיד לשש שנים. סוכם שבתום הזמן הוא יקבל שק של מטבעות כסף.

לאחר שש השנים התברר לסוחר שמשרתו היה מסור לעבודתו ועשה אותה בנאמנות.

הוא החליט להעניק לו סכום גדול יותר ממה שסוכם. במקום לתת לו שק של כסף, כתב לו המחאה על סכום גבוה יותר.

הנער שקיבל את המחאת הנייר במקום מטבעות כסף, הרגיש מרומה.

למחרת הגיע אביו לסוחר, הודה על התשלום, אך ביקש להמיר חלק מן ההמחאה בכסף מזומן, מטבעות, כפי שסוכם, כי הבן איננו יודע מהו ערכה של המחאה.

פרשת בשלח

פעם אחת, בשעת "ברכת המזון", אמר רבי ברוך ממז"בז' בכוונה יתרה את הפסוק "ואל תצריכנו לידי מתנת בשר ודם ולא לידי הלוואתם, כי אם לידך המלאה, הפתוחה, הקדושה והרחבה".

כשסיים, תמזה בתו ואמרה:

"אבא, הרי כל פרנסתנו על מתנות שמעניקים לנו חסידך, ומדוע אתה מבקש בתפילתך שלא תצטרך למתנות?"

ענה לה רבי ברוך:

"בני אדם שמביאים מתנות לצדיק, שלוש מידות יש בהם:

יש מי שאומר בלבבו: הכל נותנים, אתן גם אני. איש כמוני יכול שלא לתת? ועל אלה התפללתי, זאל תצריכנו לידי מתנת בשר ודם'.

ויש מי שאומר בלבבו: אתן לצדיק, כדי שהשם יתברך יגמול לי בעין יפה. הוא נותן כדי לקבל, קרן וגם ריבית. ועל אלה התפללתי זאל לידי הלוואתם'.

אבל יש מי שיודע שכספו אינו שלו, אלא הופקד בידו על ידי הקדוש ברוך הוא ולא משלו הוא נותן. ועל אלה התפללתי, 'כי אם לידך המלאה, הפתוחה, הקדושה והרחבה'. הללו יודעים מידי מי בא הכסף."

על פי סיפורי צדיקים, מאת שמחה רז

- איזה לקח ניתן ללמוד מהקטע על מטרת ירידת המן לבני ישראל במדבר?

פרשת יתרו

משל: שלושה חברים היו בעיר וגמרו בדעתם לנסוע למרחקים ללמוד חכמות חדשות והסכימו בדעתם שילך כל אחד במקום מיוחד כי אולי יזמן איזה לימוד במדינה זו מה שאין מזדמן במדינה אחרת ולאחר שנה או שנים יתאספו אל מקום אחד אשר יעדו. ויהי כי הקיפו הימים ונתאספו ובאו יחד איש פני רעהו התחילו מספרים כל אחד את החדשות אשר למד. זה מספר ואומר אני למדתי איך לעשות מראה שיכולים לראות על ידה עד כמה פרסאות (ויתפלאו מאוד על לימוד יקר זה). והשני אומר לפנייהם אני למדתי חכמה יקרה איך לעשות עגלה ומרכבה שיכולים לנסוע עליה כמה פרסאות ברגע אחד. והשלישי מספר לפנייהם אני למדתי רפואה יקרה המועלת יותר מכל צרי והיא מסוגלת מאוד לכל סוגי החולי. אחר הדברים האלה נשא לבם אותם ללכת יחד ויתהלכו באשר התהלכו. ויהיה בבואם אל מלון עייפים ויגעיים, ויקח האחד את תרמילו והוציא את המראה לראות ולהביט בה וירא מרחוק כי בעיר המלוכה צווחה גדולה בחוצות ויחדיו מבוהלים ודחופים על דבר בת מלך שנפלה במחלה אנושה והרופאים לא יכלו למצוא תרופה. ויען השני ויאמר אני אעשה ואכין עגלה לבוא שמה ברגעים אחדים והשלישי אומר אני אתן לה התפוח אשר עשיתי בחכמתי להריח בה ותתרפא כרגע. ויהיה הם באים שמה וזה נתן לה התפוח ונתרפאה מיד ותהי שמחה גדולה בחצרות המלך והשרים והמה מחללים בחלילים לפני השלושה אנשים החכמים האלה אשר על ידי שלושתם נתגלגלה אל בתו היקרה הרפואה. אחר כך קרא המלך אותם ואמר להם מה אישיב לכם גמולכם הטוב? אם אפתח

לכם כל אוצרותי אין די בהם השב גמול על הטובה אשר השגתי מכם. ואתם שפטו נא ובחרו מכם אחד שישא בתי. ויהיה כשמעם את הדבר הזה התחילו מתווכחים זה עם זה. זה אומר אני קודם כי אני ראיתי תחילה במראה, אלי התודע הדבר. והמה עונים ואומרים מה בידך לפעול עם המראה לולא התפוח אשר בידי. וזה אומר לולא העגלה אשר הוצאתי לא פעלתם מאומה. ויהי בהשמע קול ההתווכחות לפני בת המלך, פיה פתחה בחכמה ואמרה כן הדברים כי זכות כל אחד שווה כי לולא זה מה היה פועל זה או זה. אמנם הויכוח הזה אי אפשר לברר אותו אם נדבר ממה שעבר כי בדבר ההזדמנות אשר עבר עלי ודאי זכות שלושתם שווה. אכן, אם נדבר בזמן העתיד אפשר ללבן ולברר הויכוח הזה במעט אומר ודברים...

על פי משלי יעקב, פרשת קדושים

שאלות

1. מי לדעתכם נבחר להיות בעלה של הנסיכה?
2. כיצד הנמשל מתייחס לגבי כיבוד הורים ושמירת המצוות?

פרשת משפטים

דין וצדק

פעם אחת היתה מריבה בין אישתו של רב אחד ובין העוזרת שלה.

האישה כעסה על העוזרת. היא צעקה: את שברת את הקערה היקרה המיוחדת שלי. את תשלמי את מחירה. אבל העוזרת אמרה: לא שברתי את הקערה, אולי שברו אותה הילדים. והאישה כעסה: לא! את שברת אותה.

כשהבינה האישה שלא תוכל להכריח את העוזרת לשלם, החליטה להביא את המשרתת למשפט. ראה הרב שאישתו מתכוננת ללכת לבית המשפט, לבש את בגדי השבת שלו.

אמרה האישה: אין צורך שתלווה אותי לבית המשפט, יודעת אני איך להציג את דבריי בבית הדין. אמר הרב: את, בודאי שאת יודעת, אבל העוזרת היתומה – היא לא תדע. הולך אני לבית הדין לעזור לה לטעון את טענותיה לפני השופטים.

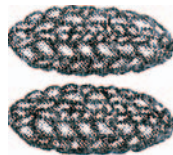
על פי "אור הגנוז" למרדכי בובר

שאלות

1. בשביל מה רצה הרב ללכת לבית המשפט?
2. איזו מצווה המרומזת בפרשה ניסה הרב לקיים במעשיו?

2. איורים בתפזורת

באיורים הבאים מסתתרים פסוקים ומושגים הקשורים לפרשיות החודש



על פי "תורה ומצוות", המרכז הישראלי, בעריכת פנחס טרנפסקי

אירועים לציון שנת היובל ליד ושם

בניית בית כנסת חדש

50

הנאצים שהיו ערים לסמליות הגדולה של בתי הכנסת עשו מאמצים להחריבם. בית כנסת שעולה בלהבות נתן להם נחת רוח סדיסטי כאילו ניצחו את האמונה היהודית. שלושים וחמישה אלף בתי כנסת ובתי מדרש נחרבו בידי הנאצים בשואה. בליל הבדולח בלבד, נשרפו ונחרבו כ-1,400 בתי כנסת. לפני ששרפו את בתי הכנסת נהגו הנאצים לרוקנם מתשמישי הקדושה שבתוכם. אין דרך מתאימה יותר להנציח את חורבנם של בתי הכנסת בקהילות אירופה השונות, מאשר הקמת בית כנסת בלב לבו של יד ושם כדי שישמש מצבה לקדושי השואה. בית הכנסת החדש ביד ושם יהווה עדות לעולם הרוחני העשיר של יהדות אירופה והרצון החזק של העם היהודי לשרוד, לזכור ולבנות מחדש. טקסים לאומיים ימשיכו להתקיים באולם הזכרון של יד ושם. אולם בית הכנסת שביד ושם יהיה מקום לכינוס ולתפילה ליהודים ברחבי תבל. בית הכנסת החדש שבאדריכלותו של משה ספדי יחבר בין מושגים של העבר וההווה. תשמישי קדושה שניצלו מבתי כנסת שנחרבו יקשטו את בית הכנסת כעדות לעבר המפואר של חסידי הונגריה ורומניה, הישיבות שבליטא, פולין ורוסיה והמוסדות התורניים של מערב אירופה.





חומר אור-קולי

ט"ו בשבט

סרטי וידאו (המצויים במרכזיה הפדגוגית התורנית)

- **האדם עץ השדה** - (יסודי) - 158 (כ.ר.) - ט"ו בשבט במקורות ובמסורת (מהסדרה "קשת וענף") (הטלוויזיה החינוכית).
- **שבעת המינים** - (כל הגילים) - 138 - משמעותם של שבעת המינים, מספרם, צורתם, מקורם, תפקידם בחיי העם היהודי ובארץ-ישראל. שילוב מרהיב של צורות, סמלים ומשמעויות היסטוריות, דתיות ומיסטיות (שירות הסרטים הישראלי).
- **שומרי היער** - (יסודי) - 265 - שני ילדים עוזרים למשטרה ולמכבי האש לפענח שריפה ביער. סרט של קרן קיימת לישראל (הטלוויזיה החינוכית).
- **קלאסי טבע** - 201 - חוויה מוזיקלית לפעוטות מלווה בתמונות חיות בטבע.
- **פסוקו של מקום** - מסיפורי הארץ הטובה - (7-1) 231 (הטלוויזיה הכללית).
- **בל תשחית** - (חטיבת ביניים) - 233, 287 (א), 312, 559 - מפקד כיתת חיילים גורם להשחתת פירות ועצים בשעת אימונים, בתואנה של "צורכי ביטחון", עד שאחד החיילים מעמיד אותו על החומרה של איסור "בל תשחית" (הטלוויזיה החינוכית).
- **ירושלים - יערות סביב לה** - (חטיבת ביניים ועל-יסודי) - 404 - פעילות הקרן הקיימת לישראל בירושלים ובהרי יהודה: היסטוריה, חקלאות תנ"כית וחקלאות היום, יער טבעי ויער נטוע, ועוד (הטלוויזיה הכללית).
- **העץ והיער** - (יסודי) - 423 - העץ וסביבת גידולו, חלקיו, החיים סביבו, כריתת עצים, השימוש בעץ.
- **רבה אמונתך** - (על-יסודי) - (1) 427 (2) - קלטות וידאו המציגות את העולם שלנו מתוך התבוננות אל שמים וארץ מספרים כבוד א-ל: 1) ברכי נפשי - תהלים קי"ד; 2) מן הסערה - מענה ה' לאיוב - ל"ח-ל"ט (פלפוט בע"מ).
- **נאות קדומים** - (חטיבת ביניים ועל-יסודי) - 582 - סיור בשמורת הטבע התנ"כית נאות קדומים, עם נגה הראובני, לרגל קבלת פרס ישראל תשנ"ד.

- **ארץ ישנה חדשה** - (חטיבת ביניים ועל-יסודי) - 617 - סרט המציג את ארץ-ישראל באור חדש : דרך תמונות של ארצנו - תמונות נוף, אתרים ובעיקר עדויות של "מטיילים" ידועים, חכמים ואנשי צבא ומדע שעוברים את הארץ עם התנ"ך בידיהם לפני מאות בשנים ומשתוממים לנוכח מה שעיניהם רואות - השממה מול ההבטחות בתורה (טוביה שוורץ ומשה בן מנחם).
- **האיש שנטע עצים** (אנימציה) - 649 - סיפורו של אלעזר בופירה, איש בודד ומופלא שהתמסר לנטיעת עצים בארץ שוממה ונידחת. האיש לא נכנע לפגעי הטבע והאדם, והודות לנחישותו ולעבודת יחיד שלו הצליח להפוך שממה לארץ פורחת ומיושבת (הטלוויזיה הכללית).
- **מעבר לאופק** - 814 - צילומים של נופי ארץ-ישראל מהאוויר (דנאור הפקות).
- **הדיסקונטאים מטיילים בשבילי הכסף** - 816 - (טיולים מובחרים).
- **הנשר האחרון** - 841 - (חטיבת ביניים ועל-יסודי) - חיי הנשרים בטבע.
- **אהבת החסידה** - 842 - (חטיבת ביניים ועל-יסודי) - חיי החסידות ברמת הגולן.
- **פרפר נחמד** - 862 - עץ עץ - צמיחה - זרעים (הטלוויזיה החינוכית).
- **העץ הנדיב** - (יסודי) - 873 - סרט אנימציה על הסיפור הידוע, שבו מסופר על עץ ועל ידידו הילד. הילד גדל, והעץ מתוך אהבה, ממשיך לתת לו כל מה שביכולתו.
- **50 על 5** - 986-7 - הכרת 50 יישובים בארץ (רשות השידור).
- **יחד אל ההר (דרום הר חברון)** - 1027 - לציון 20 שנה לחידוש ההתיישבות בהר חברון.
- **מינים נכחדים** - 1051.
- **תנו לחיות לחיות** - 1052.

קישורים לאתרים ברשת לט"ו בשבט (בעברית)

ראה האתר של האגף לתרבות תורנית : www.education.gov.il/toranit/linkso.htm

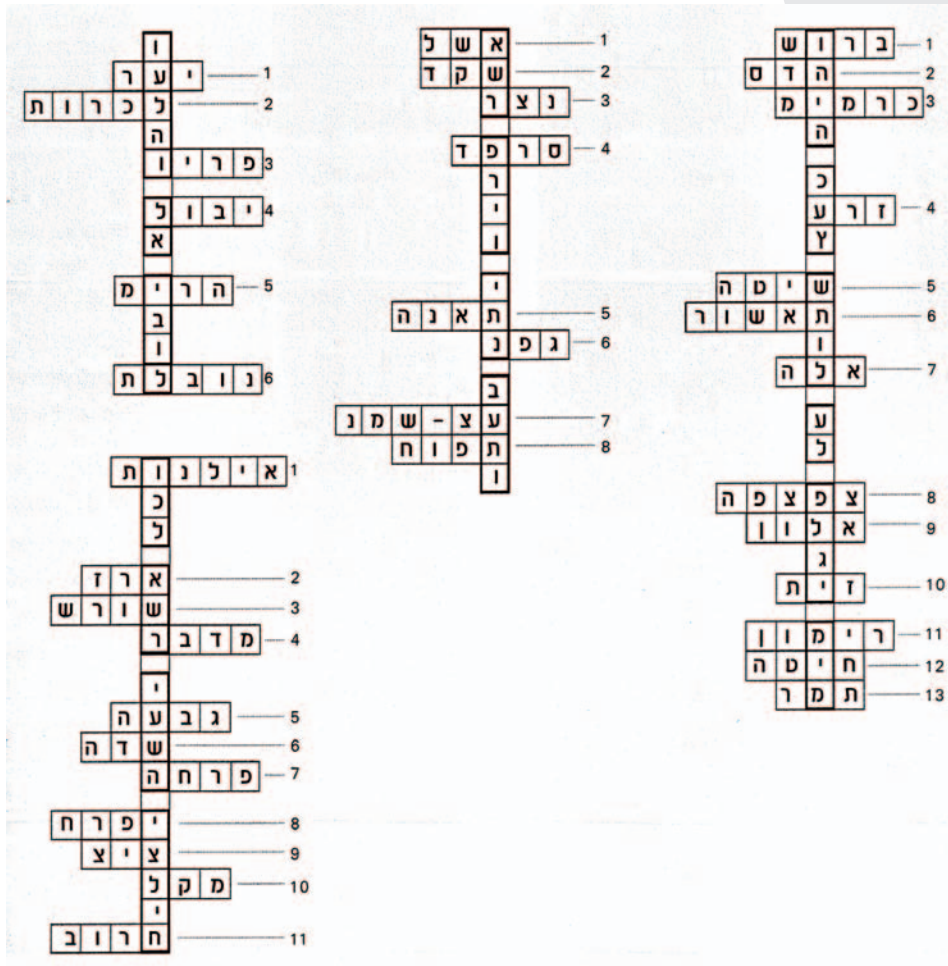
קלטות קול (המצויות במרכזייה הפדגוגית התורנית)

- 2108 - סדר ט"ו בשבט מהו?
- 2132 - כי תבואו אל הארץ.
- 2176 - חוצות ישראל - כיעור ויופי.
- 2300 - טיולי דניאל - סדרת טיולים מדן ועד מכתש רמון.
- 2319 - שירים לסדר ט"ו בשבט (ארץ מורשת).
- 2348 - ט"ו בשבט בעניין ראש השנה שבו (שיעור).

שקופיות

- 3009 - ט"ו בשבט (גנוט).
- 3016 - ברכי נפשי (גנוט).
- 3027 - יהדות בסביבה.

פתרונות לתשבץ האדם והעץ



הפסוק הוא:

"וזהו כעץ שתול על פלגי מים אשר פריו יתן בעתו ועליו לא יבול וכל אשר יעשה יצליח"

תהלים א: ג

פתרונות לניבים הקשורים לצומח

- א. שלח לחמך על פני המים.
- ב. בול עץ.
- ג. יושב תחת גפנו ותחת תאנתו.
- ד. אדם עץ השדה.
- ה. דבר אל העצים ואל האבנים.
- ו. איש אשכולות.
- ז. כשושנה בין החוחים.
- ח. הקש ששבר את גב הגמל.
- ט. גודע את הענף שעליו הוא יושב.

